

Praktisk teori

– om relationen mellan (samhälls)teori och (det sociala arbetets) praktik

Naomi Gruszka

Kandidatuppsats VT -09
Socialhögskolan vid Lunds Universitet

Handledare: Kristina Göransson

Abstract

By letting Bourdieu's (1977, 1990, 1995) theory of bodily and practical logic – with a broader sense of the agent's acting space – meet the data extracted from four semi-structured interviews made with women working at ROKS' women's shelters, this thesis explores the interaction between social theory and practice in the contextual making of social work.

Throughout this thesis I challenge that contextual framework, mainly by arguing that social theory is fundamental to the understanding of the client, social worker and social problems at the same time as the dynamical relationship between practice and (social) theory is active in the making itself. Furthermore, I argue that formulating the (theoretical) subject is a process linked with the understanding and reception of clients. This is illustrated also by the shared position as *woman* – and the sisterhood that this inspires – that by challenging the distance between social worker and client motivated a different kind of distancing, for example through class and ethnicity.

Key words: **social work, social theory, practice, Bourdieu, practical logic, bodily logic**

Sammanfattning

Utifrån Bourdieus (1977, 1990, 1995) förståelse av kroppslig och praktisk logik – med utvidgad förståelse av agentens handlingsutrymme – har jag genom fyra semistrukturerade intervjuer med kvinnor från ROKS-anslutna kvinnojourer diskuterat samhällsteorins samspel med praxis i det rumsliga görandet av socialt arbete.

Genom uppsatsen utmanar jag förståelsen för det rumsliga ramverk inom vilket det sociala arbetet konstrueras, framförallt genom att hävda att samhällsteorin verkar avgörande för (begriplig)görandet av såväl klienten, socialarbetaren och det sociala problemet samtidigt som det också finns ett flexibelt samspel mellan teori och praktik under görandet självt. Dessutom argumenterar jag för att konstruktionen av det samhällsteoretiska subjektet är nära förknippat med förståelsen och mottagandet av klienter. Detta illustreras ytterligare av den delade subjektspositionen kvinna, och det därtill hörande systerskapet, som genom att utmana den traditionella gränsen mellan socialarbetare och klient, motiverar differentieringen på andra sätt, till exempel genom klass och etnicitet.

Nyckelbegrepp: **socialt arbete, samhällsteori, praktik, Bourdieu, praktisk logik, kroppslig logik**

Förord

Väl medveten om att förord riskerar att bli såväl uppstyltade som klyschiga, är jag lika medveten om att denna process starkt påverkats av människor utan vilkas hjälp den här uppsatsen inte hade kunnat skrivas:

I första hand riktar jag mig mot de kvinnor som tog av sin tid och släppte in både mig och mina frågor. Även om jag i min uppsats kan uppfattas som kritisk, vill jag understryka att de människor jag mött förtjänar en oerhörd respekt för inte bara det otroligt viktiga arbete de utför, men också för att de vågar öppna upp och släppa in.

Jag vill också tacka Carl för trogen tjänst som korrekturläsare (även om tekniken var emot oss), min fantastiska sambo Erika som delat såväl koffeinmissbruk, skrivvånda och vardag med mig, min Anton som jag kunnat fly både till och med, min syster Ullis med familj – min ständiga oas, och så givetvis min amerikanska hälft.

Slutligen också ett stort tack till min handledare Kristina för såväl uppmuntran och stöd som delad teknikfientlighet, samt till genusvetenskapen för att den är min bubbla.

Lund, den 24 maj 2009
Naomi Gruszka

Innehållsförteckning

Abstract/Sammanfattning

Förord

1. Inledning.....	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Ämnesmässig avgränsning	5
1.4 Disposition	5
2. Begrepp och förhållningssätt.....	6
2.1 Teori	6
2.2 Socialt arbete	6
2.3 Vems feminism?	6
2.4 (Det feministiska) subjektet	7
3. Metodologi.....	7
3.1 Epistemologiska reflektioner	7
3.1.1...Positionering	7
3.1.2...Att stå stadigt på två ben	8
3.2 Val av metod	8
3.2.1...Kvalitativ metod	8
3.2.2...Semistrukturerade intervjuer	9
3.2.3...Bearbetning, tolkning och analys	9
3.3 Tillvägagångssätt	10
3.3.1...Urval och avgränsningar	10
3.3.2...Presentation av intervjupersonerna	10
3.4 Etiska överväganden	11
3.4.1...Anonymisering och andra praktiker	11
3.4.2...F-ordet	11
4. Tidigare forskning.....	12
4.1 Teori i socialt arbete	12
5. Teoretiska utgångspunkter.....	14
5.1 Mellan struktur och individ	14
5.2 Görandet	15
5.3 Görandets logik	16
5.4 Agenter eller subjekt	17
6. Analys.....	18
6.1 Praktiska strukturer	18
6.2 Det sociala arbetets treenighet	21
6.3 Feminister, förena eder	24
6.4 Att (begriplig)göra verkligheten	27
6.5 Kvinnor emellan	31
7. Sammanfattande slutsats.....	33
8. Avslutande reflektioner.....	35
9. Litteraturförteckning.....	37
Bilaga 1	

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I tidningen *Socionomen* förs våren 2009 en debatt¹ kring betydelsen av ett påstått gap mellan akademien och det praktiska sociala arbetet (nr 2,3). Problemet med detta formuleras som en svårighet att leva upp till kravet på vetenskap och beprövad erfarenhet som en allt mer evidensbaserad sektor för socialt arbete kräver. *Det sociala arbetets praktik behöver förankras teoriskt!* är budskapet, men hur fungerar det omvända? Hur praktiseras teori – och hur påverkas görandet av socialt arbete när en strukturell samhällsteori lägger grunden?

Kvinnjourer är ett tydligt exempel på när kontexten för socialt arbete är utformad efter en i förväg uttalad samhällsanalys – men är en kvinnjour ett redskap i kampen mot *mäns* våld eller en fristad undan våld för utsatta *kvinnor* – och hur definieras denna kvinna egentligen för att hjälpen ska vara för henne? I olika omgångar och på olika sätt har det feministiska subjektet – dvs. vem den feministiska ideologin mobiliseras – ifrågasatts och utmanats². När detta gjorts har det ofta handlat om att annars osynliggjorda grupper i avskildhet samlat sina krafter att kräva det erkännande man – först när den identiteten stärkts – inser att man förtjänar³. Men när den väldigt konkreta gränsen mellan vem som får och inte får hjälp (mellan vad som är och inte är en kvinnjourns uppgift) ska ritas upp – är det den uttalade samhällsteorin eller den praktiska erfarenheten som håller i kritan?

1.2 Syfte och frågeställning

Med min studie hoppas jag kunna belysa korrelationen mellan samhällsteori, baserad på en strukturell maktanalys, och (det sociala arbetets) praktik, för att med hjälp av utvalda delar ur Bourdieus handlingsteori diskutera hur samhällsteoretiskt förankrat socialt arbete kan bedrivas;

1. Definieras kvinnjourernas samhällsteoretiska utgångspunkter genom praktik, teori eller en kombination av de båda?

¹ Debatten kan sägas ha sin start i ett inlägg i tidningens andra nummer (2009) då just detta gap påkallades och benämndes problematiskt, och fick svar genom Sabina Wikgren Orstam och Camilla Sköld Jansson.

² Se till exempel Patricia Hill-Collins och bell hooks, som båda två förde diskussionen om ett klass- och etnicitetsperspektiv.

³ I förhållande till kvinnjourns verksamhet kan den kvinnjour som 2007 startades upp i Norrköping av personer som själva definierade sig som lesbiska. I tidningen *Corren* beskrevs verksamheten som ett välbehövt komplement till en annars ofta heteronormativ kvinnjour med begränsad förståelse för de speciella omständigheter som på grund av samma normer ofta omgärdar en våldsutsatt lesbisk kvinna och som en heterosexuell kvinna i motsvarande situation slipper ("Ny hbt-jour hjälper våldsutsatta lesbiska" publicerad i *Corren* den 26 februari 2007)

2. Hur korrelerar kvinnojourernas samhällsteori med deras praktiska sociala arbete?
3. Hur korrelerar formulerandet/förståelsen av det samhällsteoretiska subjektet med förståelsen av de potentiella klienter verksamheten har?

1.3 Ämnesmässig avgränsning

Även om uppsatsens väggar och tak är såväl dess styrka som svaghet, innebär de – genom den begränsning på tid och utrymme som åläggs en kandidatuppsats – att en rad intressanta (sido)spår tvingats överges till förmån för vad som är uppsatsen huvudsakliga syfte.

Det kanske främsta exemplet på detta är sättet på vilket feminism behandlas. För studiens syfte har den radikalfeministiska samhällsanalys som underliggjer kvinnojourernas arbete enbart behandlats som prototypen för vad jag kallar samhällsteori.⁴ Följaktligen innebär detta dels att jag inte fördjupar mig i *feminism* som ämne – i betydelsen att såväl bakgrund som tidigare forskning saknar fokus på detta – men också att den forskning som gjorts (och de metodböcker som finns tillgängliga) kring feministiskt socialt arbete lämnas därhän.

1.3 Disposition

Uppsatsen är indelad i åtta kapitel, där de första fem utgör den grund på vilken de efterföljande tar avstamp. I det första kapitlet presenterar jag mitt ämne och ingången till det, medan jag i kapitel två redogör för uppsatsens huvudsakliga begrepp. I det tredje kapitlet går jag igenom metodologiska och epistemologiska reflektioner. Det fjärde och femte kapitlet skildrar mitt teoretiska ramverk, först genom att ge en bild av hur forskningsläget ser ut och sedermera där jag beskriver vilken plattform jag själv utgår ifrån. Uppsatsens andra huvuddel inleds med kapitel sex, i vilken den inledande delen vävs samman med mitt empiriska material i syfte att besvara mina frågeställningar. Huruvida och på vilket sätt detta gjorts ger jag uttryck för i kapitel sju, och uppsatsen knyts samman med hjälp av kapitel åtta.

⁴ Det kan med rätta hävdas att studiens syfte uppfyllts och att undersökningen vore minst lika relevant hade en annan verksamhet än kvinnojourer valts som studiesubjekt. Att jag som genusvetare valde att fördjupa mig i en verksamhet vars samhällsteoretiska utgångspunkt är feministisk är givetvis ingen slump, utan tvärtom en medveten fokusering som för mig som forskare innebär att jag – med den förförståelse av feministisk teoritradition jag har – istället kan fokusera studien på dess huvudsakliga intresseområde.

2. Begrepp och förhållningsätt

2.1 Teori

Definitionerna av termen är många, men jag har valt att luta mig mot en definition av teori som David Barret och Patrick Ayre (2003) beskriver i termer av "models which allow us to render the infinite complexity of the world, whether physical or social, manageable and comprehensible"⁵ (sid. 125). Mot bakgrund av denna förståelse väljer jag sålunda att skilja på vad jag kallar *praxisteori*, dvs. teoretiserandet av det praktiska (sociala) arbetet, och *samhällsteori*, dvs. den strukturella förståelsen (och maktanalysen) av samhället i stort.

2.2 Socialt arbete

Uppsatsen vilar mot en förståelse av sociala problem som något som inte självständigt existerar utan istället något som *blir till* i en process vari "individer och grupper i ett samhälle ger mening och betydelse åt olika fenomen, och där vissa förhållanden **tillskrivs** karaktären av sociala problem" (Meeuwisse, Sunesson, Swärd, 2000:144). Därmed kan det sociala arbetet förstås vara produkten av mötet mellan en person som uttalat *arbetar* (om än okvalificerat, inom frivilligorganisationer etc.) och (minst) en klient i en kontext vari det som klienten behöver hjälp med definierats som ett socialt problem (Payne, 2005).

2.3 Vems feminism?

Det faktum att min egen feministiska analys skiljer sig från den radikalfeministiska förståelse ROKS⁶ verksamhet vilar på, kan med enkelhet spåras i den typ av frågor med vilken jag utmanar bland annat formuleringen av det feministiska subjektet. Genomgående i uppsatsen väljer jag dock att utgå ifrån den begreppsapparat som mina intervjupersoner använder⁷, och detta av två anledningar. Dels är typen av feministisk analys irrelevant för studiens syfte⁸ dels räds jag att analysen och materialet skulle överskuggas eller åtminstone skymmas av den ideologiska diskrepansen.

⁵ I definitionen fastställs också att teoretiserandet, dvs. på grundval av omgivningen *göra* teori, innefattar "a process of simplification involving the selective, relatively systematic abstraction of features and the relationships between them to create" (Barret, Ayre 2003:125)

⁶ Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.

⁷ Som exempel kan med fördel nämnas det klassiska radikalfeministiska begreppet *könsmaksordning*, som i en svensk kontext härstammar från Yvonne Hirdmans (2003) beskrivning av förhållandet mellan (de två) könen som avhängigt ett genuskontrakt genom vilket män överordnas kvinnor inom samhällets alla arenor. Den feministiska förståelse som ROKS vilar på är dock i grunden baserad på de radikalfeministiska antipornografiska teoretikerna Andrea Dworkin och Catharine MacKinnon.

⁸ Eftersom feminism i sig enbart finns med som exemplifiering av samhällsteori.

2.4 (Det feministiska) subjektet

Att direktöversätta subjekt med ett mer vardagligt begrepp som *individ* är att göra en alltför stor förenkling. Subjektskapet är i sig en lingvistisk position⁹ som – ställt i motsats till begreppet objekt – inkluderar en autonomi och handlingskraft. När jag i denna uppsats talar om *konstruktionen av subjekt* syftar jag således på den handlande aktören för vilken samhällsteorin är ämnad att verka emancipatorisk; vilket för feminismen (inte helt oproblematiskt) varit subjektet *kvinn*a.¹⁰

3. Metodologi

Avsnittet är indelat i fyra sektioner; den första där jag redogör för mitt val av metod och reflektioner kring detta, i den andra diskuterar jag epistemologiska utgångspunkter som ligger till grund för min uppsats. I den tredje delen skildras mitt tillvägagångssätt och i den fjärde diskuterar jag de etiska förhållningssätt som präglat mig och min arbetsprocess.

3.1 Epistemologiska reflektioner

3.1.1 Positionering

Jag väljer att bortse från de många (framförallt nordamerikanska) hyllmeter som skrivits om feministiskt socialt arbete, eftersom jag ser det som en egen berättelse, det som uppkommer i samtal mellan mig – med den person och bakgrund jag för in i bilden – och de praktiker jag mött. Risken med detta epistemologiska förhållningssätt återfinns i gränslandet mellan oviljan att söka definitiva svar¹¹ men samtidigt undvika att i alltför hög utsträckning höja abstraktionsnivån till att betrakta intervjupersonerna som vitt skilda berättare. Istället vill jag

⁹ Något Judith Butler (1997) utvecklar på ett för poststrukturell feminism väldigt viktigt sätt genom filosofiska aspekter av Louis Althusser [1918 – 1990], Michel Foucault [1926 – 1984] och Jacques Derrida [1930 – 2004] samt psykoanalytiska förgrundsgestalter såsom Sigmund Freud [1856 – 1939] och Jacques Lacan [1901 – 1981]. För den här kontexten anser jag dock inte att en sådan fördjupning av subjektifieringen är relevant utan nöjer mig med att beskriva subjektet som begrepp och position.

¹⁰ Här belyses distinktionen mellan att diskutera subjekt och inte individ ytterligare: det finns en värdefull skillnad mellan att som person identifiera sig som kvinna och att befinna sig i samma subjektsposition, som utgör en viktig del av denna studie.

¹¹ Med vilket jag menar att jag frångår inte enbart det naturvetenskapliga paradigmet av positivism med därtill hörande förståelse av objektivitet, utan även förståelsen av objektivitet som ett eftersträvanvärt ideal i vilken forskarens förförståelse, bakgrund och person i högsta möjliga grad ska hållas skild från bearbetningen av empiri. Det är min uppfattning att det första steget är vanligt i en stor utsträckning av den forskning som bedrivs inom samhällsvetenskap och humaniora i allmänhet och socialt arbete i synnerhet, medan att uttryckligen frånga det senare och tvärt om väva forskarens egna person (bland annat genom att skriva texten i första person) är mer utav ett genusvetenskapligt förhållningssätt.

länka samman deras – och min egen – röst till *en* (om än inte enhetlig) berättelse om kopplingen mellan en uttalad samhällsteori och det sociala arbetets praktik.¹²

Den feministiska oviljan att med ett utifrånperspektiv *undersöka* samhälleliga fenomen gör kopplingen till (social)antropologin ofrånkomlig, och ett svar som därifrån kan inhämtas är Kirsten Hastrups (2005) diskussion om den intersubjektivt skapade erfarenheten och kunskapen. Jag väljer här att använda förståelse även som att jag, genom att engagera tidigare berättelser i nya¹³ också för ett samtal *mellan* dem.

Ett försvenskande av diskussionen om feministisk samhällsteori i praktiskt socialt arbete bygger dessutom oundvikligen på en mer »svensk« diskussion kring feminism, vilket i sammanhanget inbegriper det kölvatten av *Könskriget* ROKS ofrånkomligen befinner sig i¹⁴.

3.1.2 Att stå stadigt på två ben

Som uppsatsförfattare – och framförallt i en kontext där jag inte strävar efter att frigöra mig från mig själv för att eftersträva en högre objektivitetsgrad – blir det viktigt att påpeka effekterna av att balansera på två ben. Jag är förutom socionomstudent även genusvetare – något som präglat hela uppsatsen, inte minst valet av forskningsämne. Till stor del lutar jag mig mot Steinar Kvaales (1997) syn på forskaren som ett instrument i själva forskningen, och ser att det sätt på vilket jag med min egen analys, erfarenhet och kunskap inom området lättare och på ett mer avslappnat sätt kan knyta an till den analys, erfarenhet och kunskap som de personer jag möter åberopar.

3.2 Val av metod

3.2.1 Kvalitativ metod

I dikotomin mellan kvalitativ (med beskrivande data) och kvantitativ (med generaliserbar data) metod, pekar mina epistemologiska utgångspunkter mig åt en kvalitativ riktning; en *förstående* sociologi genom vilket intervjupersonerna ses som handlande subjekt (Repstad,

¹² Med detta menar jag alltså *inte* att jag i mitt arbete slätar över de tillfällen när mina intervjupersoner säger emot varandra, eller på annat sätt korrigerar för att göra berättelsen enhetlig. Vad jag däremot menar är att jag, genom att bolla olika intervjupersoners tankar mot varandra (ofta även i mötet med dem), mot min egen person och mina egna tolkningar, är med och får fram – en ibland spretig – berättelse.

¹³ I senare intervjuer har jag ibland, för att styra samtalet, provocera informanten eller testa en arbetshypotes valt att använda utsagor från tidigare informanter. Sålunda sker samtalet också på sätt och vis mellan dem också, och i förlängningen mellan oss alla tillsammans.

¹⁴ Jag refererar till den av Granskningsnämnden dömt osakliga dokumentären »Könskriget» som i två delar visades i SVT-programmet *Dokument inifrån* under våren 2005 visade upp en bild av ROKS som en organisation präglad av en manshatande feministisk ideologi med konspiratoriska uttalanden kring pedofilnätverk med satanistiska inslag. I hetluften frambringad av *Könskriget* är det just förståelsen av feminism och dess inverkan på verksamheten som ifrågasatts.

1999). Eftersom just beskrivningar av tankar och kunskaper står i fokus, rymmer metoden också bra med min ansats (Larsson, 2005). Standardiserade undersökningar hade minskat utrymmet för den flexibilitet som jag tror behövs för att i förhållande till det politiskt känsliga ämnet artikulera självständiga berättelser. Shulamit Reinharz (1992) menar att just flexibilitet är viktig också ur ett maktkritiskt perspektiv då den potentiellt överbryggar klass- och kunskapskillnader, såsom exempelvis facktermer. Därför är det alltså viktigt att jag som forskare kan *följa* intervjupersonernas utsagor, med tydligt fokus på *samtalet*¹⁵.

Forskningsmetodikens andra dikotomi står förhållandet mellan teori och material för, och i kvalitativ metod står valet mellan att induktivt låta teorin *växa fram* ur empirin eller att deduktivt forma insamlingsprocessen efter en i förväg uttalad teoretisk ansats. Här (som vid så många andra tillfällen) erbjuds dock en gråzon; en kombinerad strategi där empirin styr mönsterkonstruktionen och teorin vägleder studiens gång – abduktion (Larsson, 2005). Genom att dessutom välja semistrukturerade intervjuer är det rimligt att påstå att jag (åtminstone delvis) placerat mig själv i ett metodologiskt mellanmjölkland.

3.2.2 Semistrukturerade intervjuer

Eftersom fokus för den här studien är att ta fasta på den berättelse som uppkommer i mötet mellan mig och kvinnorna är kvalitativa intervjuer som tillvägagångssätt ganska självskrivet. Metoden bygger på att samla in intervjupersoners egna upplevelser av sin situation, och just den subjektiviteten är viktig för att kunna besvara mina frågeställningar (Kvale, 1997). Typen av intervjuer skiljs åt genom grader av standardisering av intervjufrågor respektive intervjusituation, och även om Kvale (ibid.) diskuterar fördelarna med en öppen form av materialinsamling visar Karin Widerberg (2002) på fördelar med att också ha en intervjuguide – något som även jag använde mig av. Genom att inte låta mig och/eller samtalen i alltför stor utsträckning styras av sagda mall hjälptes jag att nå den dynamiska situation som bland annat Reinharz (1992) och Repstad (1999) menar gör det möjligt för forskaren att revidera sin egen förförståelse samt följa intervjupersonens resonemang mer *autentiskt*.

3.2.3 Bearbetning, tolkning och analys

Kvale (1997) och Larsson (2005) diskuterar båda fördelarna med att låta sin forskningsprocess formas av en s.k. *hermeneutisk spiral* – att ständigt växla mellan textens

¹⁵ Här kan det vara värt att poängtera att den intervjuguide (se Bilaga) jag tog fram mest fungerade som stöd för mig när jag initialt funderade kring hur jag skulle nå svar på de teman som underbygger mina frågeställningar. Under själva samtalen betades frågorna förvisso av, men formulerade efter sammanhang och i den följd som föll sig så att säga *naturligt*.

olika delar och dess helhet tills de bägge bildar en enhet. Processen kantas av reflektion och genom att så nära arbeta *tillsammans* med materialet uppkommer möjligheten att nå den berättelse som jag är med och skapar i mötet med mina intervjupersoner. Genom att vidare låta det teoretiska samtalet i en rörlig process möta empirin kan bearbetningen av mitt material sägas ha skett parallellt med hela processen¹⁶. Ett exempel på detta är att jag fört med mig tankar och idéer från tidigare intervjuer till senare, och på så vis hållit *berättelsen* levande. Detta manifesteras ytterligare genom bearbetningsprocessen som består av flera omgångar kodning, där materialet först betraktats samtal för samtal för att sedan tematiskt länkas samman – ständigt i rörelse med och mot det teoretiska ramverket.

3.3 Tillvägagångssätt

3.3.1 Urval och förfarande

Jag valde att inrikta mig på personer inom ROKS-an slutna kvinnojourer¹⁷ i en önskan att låta urvalet präglas av en – i alla fall på papper – sammanhållen förståelse av den uttalade samhällsteorin¹⁸. Jag skickade följaktligen ut ett informationsbrev till alla ROKS-an slutna kvinnojourer i två av Sveriges största städer, i vilket jag presenterade mig, uppsatsens fokus samt formerna för medverkan¹⁹. Brevet följde jag upp med telefonsamtal och slutligen genomförde jag fem semistrukturerade intervjuer på fyra olika kvinnojourer, där varje samtal varade mellan 45 minuter till två timmar.

3.3.2 Presentation av intervjupersonerna

Aida 24 år, socionomexamen. Aktiv inom kvinnojouren sedan några år, anställd i ett. Tidigare aktiv inom tjejjouren, i övrigt inget tidigare feministiskt engagemang.

Bea 62 år, jobbat som informatör på PR-byråer. Aktiv inom kvinnojouren fem år, varav fyra i ledande position. Inget tidigare feministiskt engagemang.

¹⁶ Detta hänger också samman med att jag använder mig av Bourdieus teoretiserande kring handling. Ett viktigt metodologiskt bidrag hans teorier fört med sig har nämligen varit just behovet av att kritiskt reflektera kring själva forskningsprocessens materialbearbetning, och istället för att alltför starkt förlita sig på analytiska modeller reflexivt, pröva alla slutsatser (Järvinen, 2003). Genom att använda mig av en process med stark förankring i den hermeneutiska cirkelns logik är det precis detta jag försökt göra.

¹⁷ Anledningen till varför jag valde kvinnojourer och inte tjejjourer beror dels på att kvinnojourer är fler till antalet (och därmed var möjligheten för mig att finna villiga informanter bättre) men också för att jag tänkte att ålder som faktor kunde inverka på informanternas analys av såväl det sociala arbetet som feminism, något jag från början tänkte lämna mer öppet. Att det sedan kom att bli så att informanternas ålder de facto inte kom att spela någon roll för min analys var ju ingenting jag i förväg kunde vetat.

¹⁸ Delvis handlade det också om att jag av de två sammanslutningarna av kvinnojourer (ROKS och SKR, Sveriges Kvinnojourers Riksförbund) som finns i Sverige (skilda av framförallt frågan om separatism) ville välja den av dem som gjorts känd för just sitt samhällsteoretiska ställningstagande.

¹⁹ Dvs. att intervjuerna anonymiseras, att deltagandet är frivilligt och att det sker utan någon som helst ersättning.

Dina 59 år, utbildad inom journalistik och bland annat informationsteknik. Aktiv sedan några år. Inget tidigare feministiskt engagemang.

Elvira 31 år, genusvetare och läst bland annat psykologi. Aktiv sedan något år. Mångårigt feministiskt engagemang (bland annat som volontär på alla kvinnors hus).

3.4 Etiska överväganden

3.4.1 Anonymisering och andra praktiker

Alla intervjuerna spelades in, transkriberades och anonymiserades på så vis att också hänvisningar till städer eller stadsdelar avpersonifierats²⁰ och intervjupersonerna namngavs (av mig) med namn vars begynnelsebokstav hänvisar till ordningen i vilken de genomförts.

Vid det första intervjutillfället användes dock en diktafon av äldre modell som förmodligen sett bättre tider, och följaktligen föll stora delar av den intervjun bort. I samråd med såväl intervjupersonen som min handledare väljer jag dock att ha kvar intervjun som en del av min empiri, men hänvisar enbart till de delar som jag har kunnat transkribera i sin helhet – för att minimera risken för missförstånd. Ytterligare en intervju genomfördes med en respondent som inte själv vill kalla sig feminist eller tala om en strukturell analys. Även om jag själv i mångt och mycket uppfattar det vara en antipati gentemot *ordet* i sig beslutade jag att lämna intervjun därhän, eftersom det inte kändes rätt att iklä hennes utsagor i min egen vokabulär.

Samtliga svar som återges i citatform har dessutom rensats från hummanden, stakanden etc.

3.4.2 *F-ordet*

Mats Alvesson (2003) konstaterar att ett politiskt forskningsämne riskerar att politisera informanternas svar, något som bland annat kan spåras i det att intervjupersoner väljer språkbruk och svar under intervjun som passar in på/distanseras från det personen uppfattar som det politiska syftet. Finns det politiska poäng eller strider att vinna är påverkan kanske enklare att spåra, men i mitt fall stavas det ut i ett enda ord: f-e-m-i-n-i-s-m.

”Nej, några **feminister** är vi inte här. Vi tycker rätt bra om män och står inte på några barrikader” är svaret som möter mig vid en av jourerna. Jag har ringt för att återkoppla till informationsbrevet, och trots att jag både däri och i samtalet förklarar att jag skriver en C-uppsats²¹ är motståndet mot ordet uppenbart. Sålunda måste jag anta att mitt konsekventa

²⁰ Vilket jag försökt göra utan att för den delen tappa värdet i det informanterna säger när de hänvisar till till exempel stadsdelar tyngda av integrationsproblematik eller hög arbetslöshet.

²¹ Vid framförallt två av intervjuerna framkommer det att dokumentären *Könskriget*, med den samhälleliga stämning som den piskade fram, gjort det svårt för jourkvinnorna även på privat mark att diskutera sitt jobb. Inte

bruk av ordet²² har en inverkan på forskningsprocessen. Möjligt är också att svaren på hur samhällsanalys kan kopplas till det arbete som jourerna bedriver också vinklas i rädsla eller annan antipati gentemot eventuella kopplingar till ordet. Rimligt är då möjligen också att ordet påverkar även läsaren, kanske driver till slutsatser som tycks spåras *mellan raderna*.

4. Tidigare forskning

Medan diskussionen kring teorianvändning i socialt arbete framförallt har handlat om en annan typ av teori än den jag här åsyftar (dvs. praxisteori) har det, när en samhällsteoretisk analys ändå släpps in i det sociala arbetets kontext, framförallt varit sociala problem och grupper som analyserats. Utifrån dessa slutsatser gör jag mitt avstamp.

4.1 Teori i socialt arbete

Frågor om handling och sociala interaktioner har sedan länge varit aktuella inom samhällsvetenskaplig och sociologisk forskning. Likväl är en stor del av diskussionen ofta en fråga om gränserna för vad som är möjligt, hur stort spelrum vi som människor har gentemot osynliga koder, dominerande strukturer, (o)medvetna tankekedjor och viljan att passa in. Medan Erving Goffman [1922 – 1982] (1959) såg individers möjlighet att genom att upprätthålla det som definierats som social kompetens i sociala rum *passera* efter rådande normsystem, menar Anthony Giddens [1938-] (1984) att sociala aktörer har förmågan att mobilisera politiska och normativa regler som reglerar och synliggör övergripande strukturer. Betydligt fler exempel på (er)kända teoretiker kan givetvis ges, men symptomatiskt för emottagandet av dessa tankegångar inom ramen för det sociala arbetets vetenskapliga fält är på vilket sätt teorierna används.

Sociologiska teorier adopteras och uppfostras inom ramen för socialt arbete genom att belysa såväl sociala problem som grupper²³. I förhållande till det konkreta arbetet utformning – även i ljuset av det skri efter mer vetenskapligt förankrat arbete jag inledde arbetet med att påvisa – är det dock inte till samhällsteorierna man vänder sig. Så även när Pamela Trevithick (2008) beskriver och problematiserar ”det praktiska konkreta sociala arbetet som sker i mötet

bara har feminism som sådant blivit infekterat, men upplevelsen av att tvingas in i en defensiv position var tydlig. Möjligt (och troligt) är det då att detta mönster återspeglas även i mottagandet av min förfrågan.

²² Understött av det faktum att ROKS är en uttalat feministisk organisation.

²³ Se till exempel Ted Goldberg

mellan socialarbetaren och brukaren” på ett sätt som den facklige granskaren Hans Knutagård menar saknas i svensk samtid görs det med *utgångspunkt* i själva det praktiska arbetet (sid. 7).

Kunskapsbanken – plattformen utifrån vilken vi som socionomer kan förväntas göra vårt arbete på bästa möjliga sätt – återfinns i en ständigt repetitiv berättelse om det sociala arbetets *fält av tyst kunskap*²⁴. Det är en kunskap som behöver legitimeras, teoretiseras och ges akademisk status. Sålunda är det också den kunskapen, de tekniker och verktyg som generationer av socialarbetare arbetat fram inom respektive fält också vad Trevithick (2008) vill ta fasta på. Till viss del kan den processen också ses utgöra den kamp för *professionellt erkännande* som präglar fältet. Samtidigt menar jag att det är problematiskt att de strukturella maktanalyserna, samhällsteorin, lämnas därhän när ramverket för det sociala arbetet ska diskuteras. En verksamhet som i allra högsta grad är beroende av såväl det politiska klimatet (då en stor del av det, inom en svensk kontext, utförs inom statliga myndigheter eller via bidrag eller direktiv därav) och som i stor utsträckning kan formuleras som förändringsarbete är tveklöst kopplat till de teorier som gör anspråk på att förklara komplexa, övergripande skeenden i samhället.

Den aspekten, dvs. kopplingen mellan praxis²⁵ och teori, är något Magdalene Thomassen (2007) också diskuterar. Hon menar att det sociala arbetets fokus på praxis, i synnerhet genom de filosofiska/sociologiska ögonen av bland annat Martin Heldegger [1889 – 1796] samt Bourdieu [1930 – 2002] – där betoningen ligger på att *görandet av teori* – varit centralt i formulerandet av vetenskaplig trovärdighet för socialt arbete och möjliggjort att man tagit fasta på de år av arbete och insatser som annars inte getts något vetenskapligt erkännande²⁶. Hon menar vidare att (framförallt praxis)teorin kommer *ur* praktiken, eller genom ett dynamiskt samspel dem emellan – och det är detta jag är intresserad av att följa upp, även om mitt fokus ligger på korrelationen med det element jag alltså saknar i debatten; samhällsteorin.

²⁴ jmf. Barret & Ayre (2003)

²⁵ Joachim Retzlaff, översättaren av Magdalene Thomassens bok ”vetenskap, kunskap och praxis” kommenterar inledningsvis att svenskan erbjuder både praktik och praxis som ekvivalenta översättningar av norskans motsvarighet, men att det i en vetenskapsfilosofisk diskurs blir mer relevant att tala om *praxis* (även om de till vardags används synonymt). För min del, när aspekter av praxisarbete inte i samma grad står i fokus blir skillnaden så härfin att jag väljer att använda dem synonymt och därmed undvika det uppstyltade och pompösa Retzlaff medger blir konsekvensen av uppdelningen (Thomassen, 2007:14:**).

²⁶ Detta är i sin tur något som i sig står i motsats till det sätt på vilket forskningen tidigare, med naturvetenskapens objektivitet som ideal, utgått ifrån att praxis alltid är sprungen ur abstrakta teorier.

5. Teoretiska utgångspunkter

Svårigheten med att hitta *ett* teoretiskt förhållningssätt att luta mig mot i bearbetningen av min empiri, gör att den *berättelse* jag i slutändan eftersträvar blir ett samtal också mellan olika teoretiska begrepp och förhållningssätt. Hur diskussionen framträtt i ljuset av det sociala arbetets diskurs intervenerar (och bygger på) den linje av förståelse som Bourdieu (1977, 1990, 1995) erbjuder med teoretiserandet av *handling* – ett beteendemönster som anknyter till mötet mellan samhällsteori och (praktiskt) socialt arbete. Det är också ett relevant val eftersom Bourdieu inom ramen för det sociala arbetets kontext – såsom Thomassen (2007) konstaterar – kanoniserats. Genom att väga den bourdieuska förståelsen av görandet som i termer av *kroppslig* och *praktisk logik* med en förståelse av subjektskap som inbegriper mer än det agentskap Bourdieu påbjuder, skapar jag på egen hand mitt ryggstöd av teoretiskt potpurri.

5.1 Mellan struktur och individ

Tvårt emot rådande paradigmen – präglade av framförallt *Rational Choice*-teorin²⁷ – presenterade Bourdieu en teori i vilken det praktiska handlandet skiljdes från rationellt genomtänkta. Lika tydligt polemiserar och relaterar hans texter gentemot en samtid av marxistisk influerad tankar kring kapitalet – såväl som mot den weberska förståelsen av klass – något som också kan skönjas i språkbruket. Flertalet av de mest tongivande begrepp som underbygger Bourdieus teori om handling (från vilka jag enbart kommer att använda mig av förståelsen av den kroppsliga och praktiska logiken) är konstruerade genom begrepp som förefaller lånade från den ekonomiska vetenskapen, men som fyllts med annan innebörd (Broady, 1991). Tydliga exempel är tankarna kring *kapital* i vilket marxismens fokus på ekonomiskt kapital utmanas med en mer fenomenologisk förståelse av såväl symboliskt som kulturella aspekter av detsamma²⁸.

Bourdies praktikteori är ett försök till att radikaliserar modern samhällsvetenskap och överbrygga gapet mellan begränsande dikotomier genom att transcendera dem. I fokus för projektet sätter han social praktik, vilket han menar går att förstå enbart som ett samspel

²⁷ Där den huvudsakliga idén är att handlingsmönster i samhället kan förstås som nät av rationellt handlande individer, som alla – efter noga kalkylerande – handlar i syfte att maximera vinster och minimera utgifter. (Bourdieu, 1990)

²⁸ Jag väljer att inte alltför djupt gå in på de olika aspekter som tillsammans underbygger Bourdieus tankar kring sociala agents handlingsutrymme, eftersom jag med min studie enbart tar avstamp i förståelsen av den kroppsliga och praktiska logiken. Att fullständigt utelämna begrepp såsom kapital, habitus och fält ur själva redogörelsen av handlingsteoriens grunder är dock inte aktuellt, eftersom min uppfattning är att det då skulle bli alldeles för svårt att till fullo följa de teoretiska resonemang som redogörelsen mynnar ut i.

mellan strukturer och kroppsligt internalisering (Bourdieu, 1995). I intersektionen mellan dessa två existensformer uppkommer den sociala praktiken, vars logik skiljer sig från den som utifrån kan forskas och teoretiseras kring. ”Forskning handlar om diskursivering, dvs. att sätta ord på människors icke-reflexiva vara-i-världen” är ett sätt att förstå såväl Bourdieus förhållningssätt som uppmaningen till samhällsvetenskaplig forskning (Järvinen, 2003:406).

5.2 Görandet

Bourdieu (1977, 1990, 1995) såg den moderna världen indelad i olika, relativt autonoma *fält*, frammanade av differentieringen (och hierarkiseringen) av olika sociala aktiviteter, inom vilka agenter kämpar för att maximera olika typer av tillgängligt *kapital*. Genom att kombinera en förståelse av den rörelse som finns mellan olika fält och den kamp sociala agenter för inom fältet (styrt av deras – i en bred bemärkelse – *nedärvda* kapitalförmögenhet förstått som *habitus*) interagerar Bourdieus handlingsteori med såväl strukturalistiska som fenomenologiskt individualistiska förståelsemodeller – samtidigt som han tydligt gör upp med de båda (Järvinen, 2003).

Genom förståelsen av fält och habitus blir agents handlingsmönster begripligt i termer av strategier, utformade efter de särskilda sociala regler och koder som finns tillgängliga inom fältet (Bourdieu, 1977). Reglerna går också att förstå som ett ramverk inom vilket agenten *begriper* vad som är *möjligt*, dvs. samspelet mellan det normativa regelverket och den strukturella kampen fält emellan är vad som i sig skapar själva det *ramverk för handling* som står i centrum för mitt användande av handlingsteorin. Bourdieu (1977, 1990) menar nämligen vidare att ramverket internaliseras kroppsligt (och bildar kroppslig logik), eftersom samspelet mellan dessa faktorer i mångt och mycket sker utom *räckhåll* för agenten²⁹, dvs. att det inte är något som agenten aktivt och rationellt resonerar kring.

Jag väljer dock att i min studie inte relatera till relationen mellan habitus och fält – en diskussion som epistemologiskt förenar fenomenologi och strukturalism. Istället menar jag att det sociala arbetets ständiga fokus på Bourdieus tankar kring habitus med den utmaning mot en marxistisk ekonomiskt betonad klassanalys som hans teorier utgör är symptomatisk för den lucka jag gör anspråk på att bidra till att fylla igen. I en diskurs som fokuserar på intersubjektiva möten och praxisteori, ser jag istället utrymme att föra in ytterligare ett strukturellt betonat grepp – utan att för den delen tappa tråden kring det praktiska (vilket strömningar av till exempel poststrukturalistiska teorier ofta kritiserar för).

²⁹ Detta resonemang tydliggör att Bourdieu, trots att han i strikt mening lämnade strukturalisterna, aldrig lämnade agenten ensam/självständig i sitt handlande.

5.3 Görandets logik

Bourdieu (1977, 1990, 1995) argumenterar för att det krävs mycket för att som agent återupprepa mönstret för sociala positionen. För varje situation kräver upprätthållandet av en social position att positionens möjliga handlingsmönster målas upp, och att agenter agerar inom sagda ramverk. I förlängningen är en lärare, sjuksköterska eller ett cafébiträde enbart det så länge som positionens – genom mängder av mindre handlingar – möjliga ramar (åter)skapas. Om och om blir vi experter på att skapa våra positioner, om och om (tvingas vi därigenom) upprepa dess begränsningar.

Den teoretiska modell som Judith Butler (1999) använder sig av för att förklara (re)produktionen av begripliga subjekt – den heterosexuella matrisen – är intressant i jämförelse. Den är beroende av *performativitet*, det vill säga repetitiva görandet av tal- och handlingsaktioner. För att bli begripliga måste subjektet imitera de naturliggjorda idealen *man* och *kvinn*a – som eftersom de själva som normativa positioner är ouppnåeliga – i förlängningen en imitation av en kopia utan original.

Genom att förstå Bourdieus tankar kring handling i ljuset av Butlers syn på performativitet är det möjligt att förstå begränsningar för handlandet som upprätthållet av subjektets repetitiva görande av detsamma. Det är delvis problematiskt, och en fara med att enbart se till själva görandet är att handlandet blir ett så ensamt projekt. Detta är i synnerhet sant med beaktande av de många aspekter av Bourdieus handlingsteori som jag väljer att lämna därhän.

Varje subjekts enskilda görande av sin egen position, baserat på förståelsen av sagda positions möjligheter, är inte i sig en politisk strategi³⁰. I Bourdieus (1990) ordalag är det inte att förstå som en subversiv politisk strategi alls, utan handlingsmönstret är så internaliserat att det är ”practical sense as the feel for the game” som styr oss (sid. 62f).

Anledningen till varför just denna teoretiska hand så väl passar in i det sociala arbetets handske är kanske just därför – det sociala arbetet presenteras som en kontextuell verklighet i mötet mellan klient, socialarbetare och det sociala arbetets kontext, så även av mig. Kan man då inte förstå det sociala arbetet i relation till strukturella samhällanalyser? Kan en strukturell maktanalys således inte ligga till grund för ett så individualistiskt projekt - eller: vilken roll spelar egentligen en uttalad samhällsteori?

³⁰ Detta påminner om den kritik som ofta riktas mot poststrukturalistiskt formulerade emancipatorisk traditioner, det är ett nyliberalt projekt som tar för lite hänsyn till materiella omständigheter och strukturer. Detta är till exempel kritik som Butler värjer sig emot i förordet till nyttgåvan av *Gender Trouble* (1999).

5.4 Agenter eller subjekt

Det verkar som att det motstånd som många intellektuella gör mot den sociologiska analysen, som alltid misstänks för reduktionistisk klumpighet och uppfattas som extra förhatlig när den tillämpas direkt på de intellektuellas eget universum, har sina rötter i ett slags malplacerad prestige som hindrar dem från att acceptera en realistisk beskrivning av det mänskliga handlandet. En sådan realism är grundvillkoret för vetenskaplig kunskap om samhället, men kan samtidigt få de intellektuella att i den vetenskapliga analysen av deras eget liv se ett attentat mot deras >frihet< eller >oegennyttan<, eftersom denna idé inte alls passar deras värdighet som >subjekt<.

Bourdieu, 1995:9

Bourdieu gör med sin handlingsteori upp med vad han benämner vara samtidens intellektuella fåfänga behov att hålla fast vid en handlingskraftig aktör, med möjlighet till självständiga handlingar i betydligt större utsträckning än han menar möjligt (eftersom inverkan av den strukturella kampen mellan fält intervenerar, men också eftersom handlingar i så stor utsträckning sker *i stunden*)³¹.

Sammanlänkandet av agentens handlingsutrymme och kontextens möjliggörande av handlingen utgör onekligen en dimension som min studie kontinuerligt tangerar. Ändå väljer jag att fokusera på just görandets logik i termer av kroppslig och praktisk logik eftersom det inte är de enskilda socialarbetarnas handlingsutrymme som intresserar mig utan den uttalade samhällsteorins korrelation med deras praktiska arbete, uttalat och analyserat i termer av just handling. Således väljer jag också att överge Bourdieus agentskap, till förmån för fokus på själva *görandet* och därigenom lämna dörren för möjligheten till subversivitet öppen, om så bara försiktigt på glänt. Mitt huvudsakliga fokus berör inte det enskilda handlandet i en sådan utsträckning att inverkan från habitus eller fält går eller är nödvändig att diskutera. Vad som driver mig till att aktivt välja en förståelse av subjekspositioner som snarare är inspirerad av Butlers (1999) resonemang kring performativitet är att görandet då också inbegriper *gränserna för handling*. I relation till Bourdieu innebär det att också själva reglerna för positioner som dikterar fälten inte är prediskursiva utan konstrueras genom upprätthållandet; något jag menar att Bourdieu själv lämnar därhän – i likhet med vad Butler (ibid.) menar har gjorts med den biologiska kroppen vid diskursen om kön.

³¹ Begreppet *agent* valdes just för att kontrastera såväl det handlingskraftiga *subjektet* som den maktlösa *aktören*.

6. Analys

6.1 Praktiska strukturer

På vilket sätt och mot vilken bakgrund samhällsteorin [feminism] formuleras kan i högsta grad sägas utgöra en viktig komponent i förståelsen av korrelationen mellan (samhälls)teori och (det sociala arbetets) praktik. Praxisteori, som genom Thomassens (2007) förståelse formuleras genom ett samspel med praktik och teori intervenerar samhällsteorin genom att ha både ursprung och utmyning i det praktiska arbetet. Bourdieu (1977, 1990, 1995) menar dock att själva formuleringen av (praxis)teori aldrig kan ske simultant med eller föregå själva handlingen. Den kroppsliga logiken formuleras i handlandet, genomfört inom det ramverk som upprättas genom repetitioner av sociala mönster. Men genom berättandet av (den personliga) samhällsteorin syns reflektioner av praktik genomgående i upprätthållandet av en strukturell samhällsanalys – även om ursprunget starkt varierar. Dina är den som tydligast formulerat en strukturell omvärldsanalys med konkret basis i praktiken;

Jag har väl alltid varit feminist. Och när jag sa att jag jobbat i teknikföretag så har det alltså varit tekniktunga sådana, fyllda med män. Byggbranschen, livsmedelsindustrin, verkstadsindustrin, telekom, [...] ”the hard way” har jag blivit feminist om man säger så [skratt] jag har oftast varit ensam kvinna på arbetsplatserna där jag har jobbat. Och jag såg skillnaderna. Jag såg hur orättvist allting var, och hur män...reglerar allt. Det är mäns lagar som gäller. Och det har jag tyckt varit jättejobbigt och det har jag velat jobba emot. Och det är därför jag har fortsatt att jobba emot teknikföretag för att kunna bidra med mitt strå till stacken. **Dina**

Hennes samhällsteoretiska analys grundar sig i praktiska erfarenheter, och den samhällsteoretiska analys hon gör blir således också ett levande inslag i hennes vardagsliv. Ett exempel på detta är att hon är den enda av mina intervjupersoner som tar upp Evin Rubars (2005) dokumentär *Könskriget* och berättar att hon måste försvara såväl sitt arbete som sig själv gentemot den i alla möjliga sociala sammanhang. Upplevelsen delas av Elvira som berättar att hon genom att arbeta inom en så politisk³² verksamhet ständigt blir utsedd till representant för *feminismen*.

Det dynamiska sambandet mellan praktik och teori korrelerar således i dessa berättelser på ett motsvarande sätt som Thomassen (2007) diskuterar, men i relation till den bourdieuska förståelsen av handlingens möjligheter blir relation mellan praxis- och samhällsteori spännande;

³² Ett begrepp som jag använder synonymt med viljan att med sitt arbete förändra och/eller påverka samhället åt ett specifikt håll. I det här fallet med basis i en samhällsteoretisk omvärldsanalys.

Jag hade en föreläsare som nämnde det här med mäns våld mot kvinnor och då hade jag aldrig funderat på det utifrån annat än ett psykologiskt perspektiv. Det var väl där det började. **Elvira**

Elviras berättelse är genomgående teoretiskt förankrad, så när hon upptäcker feminismen genom teorin blir hennes engagemang inom kvinnojouren tydligare ett sätt att försöka praktisera den teoretiska ramen. Ytterligare en intressant aspekt är att hon *lärde sig se* sambanden i strukturerna. Det är en kunskapsfråga, ett nytt synsätt, och sålunda också något att *implementera* i mötet med kvinnorna. Praxis och samhällsteori har ett självklart samband i och med att praktiken medvetet omförhandlas i enlighet med den (nyförvärvade) omvärldsanalysen. Men i vilken utsträckning är detta möjligt? Bourdieus (1990) syn på det praktiskas logik påbjuder mig att vara försiktig i försöken att dra långtgående slutsatser baserade på något så plötsligt som handling. Det är först i resoneraandet kring handlingen som logiken bakom den kan nås och förstås systematiskt (ibid.).³³ Intressant är således hur resoneraande de feministiska utgångspunkterna förmedlas i relation till det praktiska arbetet;

Om man ska koppla det till mitt jobb är det ju absolut så att männen har makt. Ingen utav de kvinnorna som vi träffar har ju någon form utav makt alls. **Aida**

Det jag kan se väldigt tydligt är oftast väldigt praktiska saker. Att mannen står på hyreskontraktet på lägenheten vilket gör att hon har jättesvårt att få tillgång till bostaden med barnen. Att mannen under relationens gång förminskat henne och tagit över hennes ekonomi så att hon inte har tillgång till den, vilket gör att när hon kommer hit sen så har hon ju liksom noll koll på sin ekonomi. Han kan plocka in pensionspoäng, det kan inte hon göra när hon bor här, och så vidare. **Dina**

Det är således konkreta företeelser och upplevelser i kvinnornas berättelser som underbygger samhällsteorin, vari praktik och teori korrelerar tydligt, i det att praktiken är med och dekonstruerar samhällsteorin till mindre, gripbara beståndsdelar (samtidigt som samhällsteorin likväl kan vara det nät som fångar upp de partiklar av strukturell orättvisa som en människa på ett mer kännbart sätt kan begripa än något så diffust som *könsmaktsordningen* eller *patriarkatet*). Gripandet efter mönster kan därmed förstås som grundläggande i uppbyggnaden av en mer övergripande, strukturell sambandsförståelse;

³³ På så vis blir min egen inverkan en del av formuleringen – förutsatt att det inte är något som sker regelbundet. Både Aida och Elvira uttryckte till exempel tydligt att det som de själva upplevde var *feministiskt* i själva deras arbetssätt var något så naturliggjort att det, när det ifrågasattes i mötet med mig, blev väldigt svårt att sätta ord på. Å andra sidan påpekade Aida under ett annat tillfälle i intervjun att just möjligheten att backa och diskutera på vilket sätt det praktiska arbetet återspeglar utgångspunkterna var en av de största fördelarna med att ha regelbunden handledning.

[...] de allra flesta kvinnor berättar ju samma historia. De har varit med om exakt samma sak, fastän de lever i olika relationer. [...] genom att ställa frågor får vi ju ofta reaktionen att ”men hur vet du det? Det var ju precis så han gjorde!”. [...] då är det ju till exempel mäns behov av makt och kontroll. Men är det förklaringen då, det vette katten, om det är hela sanningen. **Dina**

När Dina resonerar syns den här begripliggörande tekniken som Bourdieu (1990) menar först kan komma när praktiken synas *efteråt*. Som belyses i citatet ovan menar Dina att eftersom det finns sådana tydliga likheter mellan olika kvinnors berättelser finns det förmodligen fler strukturella förklaringar verksamma, men att hon – eftersom hon *bara* närmat sig feminismen genom praktisk erfarenhet – inte har verktygen att resonera kring vad det skulle vara.

En bourdieusk invändning är nödvändig. Genom att formulera enskilda praktiska erfarenheter till en koherent förståelsemodell uppträder risken att skiljelinjer suddas ut till förmån för modellens enhetlighållande – att allt handlar om kön;

Mycket av de här problemen beror ju på de här strukturerna i samhället, mäns överordning och kvinnors underordning. **Bea**

Jag menar dock att det genom berättelserna går att se hur intervjupersonerna – genom att kontinuerligt resonera kring praktiken³⁴ – har ambitionen att undvika att i alltför stor utsträckning fastna i stela, dogmatiska resonemang. Även om könsmaktsordningen kvarstår som det mest grundläggande i den samhällsteoretiska analysen, blandas frågor om etnicitet och klass in. Således ger praktisk erfarenhet ytterligare kontextualisering åt de övergripande förståelsemodellerna, något som till exempel illustreras väl av Bea som förklarar sin bild av varför kommunerna i invandrartäta förorter ofta har mer utvecklade kvinnofridarbeten till följd av fler dokumenterade fall;

Jag tror att problemen är så pass stora delvis av ekonomiska skäl, att folk helt enkelt har det förjåkligt. I takt med att arbetslösheten ökar så har vi nästan alltid fullt på vår jour också. Nästan alltid. Det blir ännu mer uttalat i såna här tider med arbetslöshet. Och det är ju naturligtvis eftersom, ja, folk mår sämre, eller far mer illa då. Och ofta är det så att männen är hemma och har inget jobb... **Bea**

³⁴ Ofta påtvingat av att praktiken rent konkret, i form av en hjälpsökande kvinna, knackar på dörren/ringer upp.

6.2 Det sociala arbetets treenighet

Det finns så olika tankar kring det här. Kan man verkligen arbeta feministiskt i praktiken, det handlar ju om strukturer och så när man möter en enskild kvinna, en individ – kan man verkligen jobba feministiskt då? Och jag tycker att man kan det! Faktiskt. **Elvira**

I den utsträckning det sociala arbetet förstås vara produkten av mötet mellan socialarbetare, klient och kontext (och det med en bourdieusk förståelse går att se hur kroppslig och praktisk logik formuleras inom ramen för dessa) förtydligar intervjupersonernas berättelser att även en strukturell förståelse av hur samhället är beskaffat ingriper i själva görandet. Berättelsen om *hur* är mångfacetterad men genomgående är att samhällsteorin beskrivs i termer av instinkt;

Jag kan ta in *MI*³⁵ och *empowerment*, men det är inte som att jag sitter här med min checklista av öppna frågor. [...] Det är så inbyggt i mitt tankesätt, i mitt arbetssätt, och på samma sätt är min feministiska grundsyn också det. Jag vill i alla fall tro att den är det. **Aida**

Den här bilden av att i sitt praktiska sociala arbete *bära med sig* de feministiska utgångspunkterna är genomgående, och kan sägas anspela på det naturliggjorda görande som – vid användandet av Bourdieus förståelsemall – blir möjligt först när *gränserna* för görandet (mötet mellan socialarbetare, klient och kontext) dikterats. Det är den praktiska logiken, i vilken teoretiserandet av görandet (dvs. omvandlingen från praktik till praxisteori) i sig är en sekundär process (Bourdieu, 1990). Praxisteorin, till vilka Aidas *MI* och *empowerment* får sägas höra, kan således på ett sätt förstås tillhöra enheten »socialarbetaren« ur de tre, genom den tysta (praktiska) kunskap som uppkommer inom fältet³⁶. Men kopplingen till samhällsteorin finns ständigt närvarande;

För mig handlar det om radikalfeministisk tradition att se på våld och systemskap. Det är klart, vi sitter inte här och sjunger kampsånger och så, men tanken finns ändå i bakgrunden. **Elvira**

³⁵ Motiverande Intervju

³⁶ Här hade ytterligare aspekter av Bourdieus handlingsteori kunnat användas för att ge analysen en annan, mer agentinriktad dimension (som faller utanför syftet för denna studie). Det blir till exempel tydligt att det kulturella kapital Aida bär med sig (bland annat genom att vara den enda av intervjupersonerna med socionomexamen) gör att formulerandet av praxisteorin blir möjlig på ett annat sätt. Det är till exempel lätt för mig, med min bakgrund och utbildning, att se att många av de metoder bland annat Elvira uttrycker anspelar på samma mekanismer som Aida vill åt med *MI* och *empowerment* – men utan att kunna sätta namn på metoderna blir arbetssättet något mer diffust kopplat till de feministiska utgångspunkterna. Genom att göra en studie i vilken intervjupersonernas habitus kopplades till deras berättelse om kopplingarna mellan praktik och (samhälls)teori hade studien på ett annat sätt kunnat nå det komplexa nät av görande som Bourdieus sociala aktörskap ger utrymme för.

Elvira – med sin förståelse av feminism som innefattar aspekter av såväl klass och etnicitet som sexualitet – menar vidare att hon genom att aktivt vara öppen och inte skuldbelägga bär med sig en strukturell maktanalys i varje möte.

Men även att *inte* tolka kvinnornas berättelser ur ett strukturellt perspektiv beskrivs som ett ställningstagande. Dina menar att om man inte tar ställning som feminist så tar man istället ställning för det patriarkala samhället, Bea att de olika ställningstaganden som motiverar personer att söka sig till positionen *jourkvinna* återspeglas i arbetetsinsatsen;

Man märker ju att det finns kvinnor som är engagerade när det passar dem själva. Och det är inte bra. Vi har ju en jourlägenhet och då kan man inte för att solen skiner låta bli att gå dit. [...] Det är det här välgörenhetsträsket – de gör det här för att de vill vara snälla och helst få ett erkännande för hur jättebra de var för att de gjorde det här. [...] Man hjälper för sin egen skull, medan tanken med kvinnojoursverksamhet är hjälp till självhjälp och att höja kvinnors värde på alla plan, **Bea**

Genom dessa ord kan den grundläggande strukturella analysen, vare sig den finns där eller inte skönjas påverka inte bara själva arbetet i sig – men också på ett underliggande sätt återspeglas genom själva *intentionen*. Det blir särskilt möjligt att dra den slutsatsen i en arena för *frivilligt* socialt arbete, vilket flera av intervjupersonerna poängterar, men också Bourdieu (1995) menar att handlingen är rationell i ögonblicket. I den här kontexten innebär det att den typ av arbete som kvinnorna utför inom ramen för positionen *jourkvinna* också motsvarar de förväntningar som de själva har på den rollens möjliga innebörd. Med den logiken innebär det att ramverket för positionen (om)förhandlas kontextuellt, något som utmanar själva etablerandet av den ordning som här kallas *det sociala arbetets treenighet*, dvs. det rumsliga möte i vilket det sociala arbetet formuleras. Jag drar den slutsatsen att det är möjligt att diskutera samhällsteori som ett slags grundlager som praxisteori vilar på. Genom att alltid bära samhällsanalysen *med sig* blir den potentiellt förgrunden till den praktiska handlingen;

Hade jag uttalat sagt att ”nej, jag är inte feminist”, då hoppas jag verkligen att jag inte hade fått nåt jobb, för jag tycker att det är viktigt att ha den strukturella förståelsen för varför det här våldet existerar. Annars tror jag att man hamnar i det här skuldbeläggandet ”varför går hon inte” osv. [...] man ser det som individuell problem och jag tror inte att man gör ett lika bra jobb då. **Elvira**

Även Bea menar att det lyser igenom och säger att ”de tror inte riktigt på kvinnorna”, vilket anspelar på det skuldbeläggande Elvira tog upp i citatet. Sammantaget växer således en bild fram där samhällsteorins vara är avgörande framförallt för konstruktionen av positionen som socialarbetare eftersom det påverkar intentionen till arbetet, synen på klienten och det sociala

problemet men också det sätt på vilket det sociala arbetet utförs. Genom att vara någonting som finns med i *bakgrunden* blir det just en del av det oreflekterade handlandet som Bourdieu (1990) menar styrs av det praktiskas och (internaliserat genom det) kroppsligas logik. I relation till förståelsen av *teoretiserandet av praktik* som en sekundär praktik, sålunda efterföljande det sociala arbetets konstruktion i *mötet*, målas bilden av samhällsteorin som *grunden* för konstruktionen av inte praxisteori utan praktiken självt.

Sålunda påverkas långt ifrån bara socialarbetaren av att ha samhällsteorin i bakhuvudet. Sättet på vilket problemet konstrueras, till stor del styrt av det sätt på vilket *kontexten* (som spelare i treenigheten) konstrueras är grundläggande också för hur positionen som klient konstrueras, och följaktligen också för hur (det sociala) problemet förstås;

Man måste ju förklara varför det ser ut såhär på något sätt och tänker man att det inte har med könsmaktsordningen att göra, då måste man ju komma på andra förklaringar för annars går man ju under! Då är det väldigt lätt att hamna i någon typ av fördömande eller ifrågasättande tankebanor, där man faktiskt då skulle kunna förvärra saker. Kvinnorna vi möter de bär ju på så himla mycket skuld och skam själva, de behöver ju inte öka det, det gör de så bra själva! [skratt] **Elvira**

Återigen blir således *samspelet* viktigt, något som anknyter till hur Thomassen (2007) presenterade skapandet också av praxisteori. I likhet med den processen – vari intryck och influenser från praktiken var med och utformade den teoretiska förståelsen av arbetet – spelar också den praktiska erfarenheten en ansenlig roll i organiserandet av arbetet. Bea beskriver till exempel hur kommuner där problemen är större till slut tvingats ”ta tag i det hela” och utbilda särskilda kvinnofridsteam i att strukturellt förstå problematiken. Således har ökad förekomst (= praktik) tvingat fram ett behov av teoretisk förståelse – i likhet med hur Elvira och Dina berättar att kvinnornas upplevelse av att deras berättelser är så pass lika varandra dämmer upp ett behov av en mer strukturell förståelse.

Sålunda träder ett mönster fram: praktik kan tvinga fram ett behov av en teoretisk omprövning – vilket kan leda till en förändrad praktik (såsom kvinnofridsteam). Men praktiken har också inflytande på det sätt på vilket utformningen av densamma tar sig uttryck;

[...] en samtalsterapeut som säger att hon jobbar feministiskt [...] hon stänger av sin telefon, och sitter i en vecka och förbereder samtalet. Och de har pratat om någonting så hon tänker att ”det här är ett jättetydligt maktperspektiv, det kan vi prata om nästa gång”. [...] Vi har vårt kontor där kvinnorna bor, så det knackar på dörren, det ringer i telefonen, kvinnans barn börjar gråta så hon måste hon gå iväg en kvart...och då glöms det bort, det som jag hade tänkt att ta upp. **Aida**

Praktik och teori kan alltså inte – trots det sätt på vilket samhällsteorin ses influera konstruerandet av det rumsliga ramverket för socialt arbete – ses som från varandra skilda enheter som korrelerar. Istället för att betrakta samhällsteorin som prediskursivt, eller för den delen lämna det därhän, går det att se hur de dynamiskt omformulerar och förutsätter varandra.

6.3 Feminister, förena eder

[...] Kvinnofridssamordnaren har i sin rapport skrivit om att kvinnojouren inte är överens med socialsekreterarna. Och det ser jag, ja, det hedrar oss alltså. För vore vi överens med socialförvaltningen, då vore det riktigt illa!

Bea

Genomgående utgör berättelsen om att bekänna sig till och praktisera feminism ett kontinuum av två dogmer: *arbetet sker i motvind* och fenomenet *systemskap*. Det formuleras så starkt att de två genom sitt dikotomiska förhållande tycks bygga upp en och samma enhet.

Dina berättar hur arbetet på kvinnojouren kändes som att »hitta hem«, en metafor som tydliggör styrkan i den gemenskap som Aida relaterar till dels i den (genom ROKS introduktionsutbildning uppbyggda) gemensamma förståelsegrunden där erfarenheter av våld i nära relationer kopplas till teorier om könsmaktsordningen, men också genom att arbetslaget utgör en tröst (när det blir för tungt att hela tiden konfronteras med patriarkatets baksida) och en bekräftelse att de tekniker som hon använder de facto rimmar väl med de samhällsteoretiska ståndpunkterna³⁷. I talet om gemenskap utkristalliseras ett »vi« med basen i just den (samhälls)teoretiska förståelsen av arbetets praktik som grund; ett »vi« som verkar över såväl professions- som arbetsplatsgränser;

[...] jag säger inte att man måste vara någon »ninjafeminist« som min kille säger, men alltså...de tappar ju [annars] idén om att jobba på kvinnans villkor, det kan vi se klart och tydligt. Socialtjänster som inte har en utbildning om makt och relationer i samhället – de har vi haft mycket svårare att samarbeta med. [...]

Aida

Betoningen på *möjligheten till samarbete* framkommer även när Bea berättar om hur relationen till kommunen ser olika ut för olika kvinnojourer, en berättelse om hur en gemensam strukturell analys ökar möjligheten för såväl beviljade bidrag som en god samarbetskontakt vid arbetet med enskilda klienter. En socialförvaltning som saknar utbildning i frågor om våld i nära relationer (en utbildning Bea menar handlar om att just lära

³⁷ Detta är ett av de få tillfällen av reflexivitet gentemot den feministiska praktiken, som annars genomgående av Aida beskrivs som något hon alltid – per automatik – för med sig in i samtal.

sig att koppla det våld som enskilda kvinnor råkar ut för till övergripande strukturell maktobalans) utför också ett arbete som vittnar därav, har jag skrivit om tidigare, men vad som också blir en märkbar effekt är att antipatin hos dessa dämmer upp en vilja att protestera;

Jag brukar säga när jag är ute och pratar om kvinnojouren i olika sammanhang att män har ju i alla tider organiserat sig i frimurarordern, Rotary, Lions, Odd Fellow och fy fasen vad de heter. Men kvinnor har ju aldrig engagerat sig såhär gemensamt förrän kvinnojoursrörelsen startade i slutet av 70-talet. Och att vi inte släpper in män...det är ofta otroligt jobbigt för män och jag tror nog vi har visat att kvinnor kan också!

Dina

Tonen som rör sig mot ett mer offensivt läge formulerar en intressant aspekt. När Bourdieu (1990) gör upp med en alltför rigid syn på uppdelningen mellan teori och praktik, påpekar han att kontinuumet mellan görandet och reflektiva teoretiseringar kring görandet störs av praktikens ofta förhastade, reflexmässiga natur (sid. 81). Görandet är en (re)aktion, inte en i förväg kalkylerad process. Kanske förklarar just det impulsiva i handlingens varande hur berättelsen om större begrepp såsom *rättvisa* och *systerskap* kontinuerligt bygger upp bilden av den feministiska i kvinnojoursverksamheten gentemot en ständigt hotande Andre;

Jag tycker det är viktigt med själva grundtanken ”av kvinnor för kvinnor”. Tar man kvinnojouren från kvinnorna, då skulle man ta ifrån kvinnorna något som de av egna ideella krafter har jobbat upp nu under mer än trettio år!

Aida

Bilden av en Andre som hotar att *ta ifrån* kvinnorna verksamheten målas upp med samma tydlighet som det återkommande argumentet om de herrklubbar som enbart män har möjlighet att besöka. Rättvisetanken bygger på inte bara ett könsdikotomt grundparadigm – det befäster på ett självuppfyllande sätt *systerskapet* som den emancipatoriska rörelsens (enda) trygga hamn. Utifrån detta är det möjligt att argumentera att handlandet som görs är rationellt till den grad att det finns en *orsak* till agerandet, utan att det för den delen går att säga att själva handlandet per se är logiskt *utifrån*³⁸ (Bourdieu, 1990). Med den förståelsen kan jag i samtalen genom att med mitt teoretiserande utmana tidsgränserna för handling och

³⁸ Det är i allra högsta grad relevant att diskutera i vilken utsträckning jag kan göra anspråk på att på något sätt anlägga den utifrån-logik som Bourdieu (1990) beskyller forskningen för att blint göra. Den fördel jag såg i att – med min genusvetenskapliga bakgrund – enklare komma in i såväl jargong som stämning, för också med sig att jag har svårare att se igenom fenomen av gemenskap, eftersom jag själv (trots avvikande feministisk analys, eller möjligtvis eftersom denna aldrig öppet artikulerades under intervjuerna) räknas in i densamma.

reflektion³⁹ nå slutsatsen att rationaliteten bakom handlandet till viss dels styrs av handlingen som just en reaktion.

Sålunda kan internaliseringen av hotbilden – föranlett av att densamma artikulerats performativt tills det naturliggjorts och blivit en del av fältets⁴⁰ ramverk och förståelsebasis – ge kraft åt den gemenskapskänsla som härstammar ur självberättelsen om utanförskap. Den kan dessutom ses bli en del av den praktiska logiken i en sådan utsträckning att återberättandet – genom vilket performativa natur ställningen som naturliggjord (re)produceras – föranleder av en vilja att *upplysa*;

[...] många här i X-jouren tycker bara det är konstigt när vi pratar feminism, så jag har tänkt att ta in en föreläsare [...] som kan sänka det här till en nivå som gör det begripligt för alla. För det man inte tycker om är *ordet*. De vet ju inte och tar heller inte reda på vad feminism är! Det finns så konstiga inställningar. [...] de säger så pinsamma saker! [*Tillgjord röst:*] ”det låter inte så trevligt, jag tycker inte att vi ska använda feminism, jag tycker inte att vi ska använda ordet⁴¹”. **Bea**

Ambitionen att genom sin verksamhet *övertyga* de människor vars analys avviker går också i Bourdieus (1990) ordalag att förstå som *strategier* valda i enlighet med den internaliserade logiken hos den som ser sig *se det andra inte ser*. De personer verksamma inom fältet som ändå inte vill tolka de sociala problemen strukturellt skäms Bea för, och menar att om analysen kunde formuleras mer begripligt skulle också de kunna inse⁴². Med denna förståelse blir det också tydligt hur logiken bakom görandet kontinuerligt måste artikuleras, till exempel genom att i berättelsen om förändring (dvs. det val av aktion som logiken föreskriver – i detta fall *utbildning* och *spridning av feministiskt budskap*) ständigt kontrasteras med konsekvensen av att en sådan handling skulle utebli. I relation till socialt arbete hamnar inverkan på

³⁹ Medan en handling alltid utför i stunden sker teoretiserandet kring den konsekvent alltid separat från handlandet, och styrs därmed inte av något så begränsande som stunden själv (Bourdieu, 1990:74fff)

⁴⁰ I dubbel bemärkelse.

⁴¹ Här exemplifierar hon vidare att de jourkvinnor som värjer sig emot ordet *feminism* också försökt manifesterat sin ståndpunkt genom att förgäves argumentera för att ROKS ska ta bort ordet. Den starka lägerbildning som sker kring själva *ordet* är intressant ur flera aspekter. Å ena sidan är det rimligt att anta att en del av aversionen helt enkelt är rotad i fullt legitima meningsskiljaktigheter – man ser helt enkelt inte könsmaktsordningen som en verksam, fundamental eller signifikant faktor i arbetet eller problembilden (likt den intervju jag tagit bort ur mitt material). Möjligt är dock också att personer faktiskt värjer sig enkom mot själva beteckning *feminist* i ljuset av all negativ association (densamma som gemensamt behandlas som ett hotande Andre). Det vore – med utgångspunkt i detta – intressant att ur genusvetenskapligt perspektiv undersöka konsekvenserna för en feministisk praktisering i nya ordalag. Jmf till exempel Petra Östergren (2008) som i *F-ordet: mot en ny feminism* förespråkar begreppet »postfeminism«.

⁴² Här hade en annan, mer strukturalistiskt betonad analys kunnat ta vid och diskutera den övertygelse som driver bland annat Beas engagemang i termer av det marxistiska förståelsen av *falskt medvetande*. Däri hade viljan att övertyga, i enlighet med en förståelse av handlingsstrategier, kunnat utgöra basis för en intressant undersökning. Det är dock långt utanför ramen för denna studie.

klienterna fokus, vilket gör att berättelsen ständigt återberättas också i syfte att legitimera sig självt.

Vi är ju några stycken i vår jour som skulle önska att det fanns en mer uttalad feministisk tanke bakom kvinnojoursverksamheten. Då skulle man också kunna föra ut budskapet mycket mer. [...] folk har ju alla möjliga föreställningar om mäns våld mot kvinnor. Vad det beror på och sådär. Man tror att det finns så enkla lösningar, att det är män som är... ja, som dricker sprit till exempel. Men hade man någon mer klart uttalad feministisk inriktning ja, då måste man kunna sälja budskapet på ett bättre sätt än vad vi lyckas med tror jag. För nu så håller man sig till någon slags mittfåra för att locka fler, för att inte förarga alltså...

Bea

Konsekvensen av att *arbetet sker i motvind* blir således att problembilden missförstås, vilket också inverkar på att skulden läggs på enskilda individer och strukturella samband missas. Genom att (åter)berätta detta inom ramen för handlingens legitimering blir strategin således också en del av berättelsen.

6.4 Att (begriplig)göra verkligheten

Våldet har med könsmaktsordningen att göra, däremot inte med det *biologiska* könet att göra, utan det är ju någonting som vi har lärt oss. Det är ju någonting som män får lära sig, den här gamla Hirdman-diskussionen; man gör kön, det är ingenting som man föds med.

Elvira

Skillnaden mellan subjekt och individ är i sig inte fokus för min studie, men däremot blir diskrepansen intressant när berättelser om den påvisar spänningar i vad som bygger upp de subjektspositioner som gör arbetet begripligt (och därmed möjligt). Sättet på vilket vem som kan fylla positionen som hjälpsökande respektive förbrytare förhandlas visar sig genomgående vara kopplat till de väldigt olika sätt på vilka män och kvinnor görs. Upprepat bland annat mot mitt sätt att problematisera subjektsskildringen med HBT⁴³ uppkommer kontinuerligt en berättelse om det samhällsteoretiska subjektet i vilket kön är rent avgörande;

I samhället så skapas kvinnor generellt till att bli på ett sätt och män generellt att bli på ett annat. [...] vi borde komma närmre varandra och förstå att det inte är så stor skillnad egentligen. Förutom att vi [skratt] ser lite olika ut, och har lite olika utformning och olika mörka röster.

Aida

⁴³ Samlingsterm för homosexuella, bisexuella och transpersoner

När Aida beskriver vad feminism betyder för henne utgör kön en tydlig markör, och trots att hon inte vill att det ska ha någon betydelse är *olikheten* också själva grunden för förståelse av kön. Det är så också positionen *kvinna* görs⁴⁴ och verksamhetens feministiska grundtanke baserar sig på idén om att drivas ”från kvinna till kvinna” genom *systemskapet*;

De har startat det från grunden för att de har varit generellt förtryckta av männen och sett ett behov av att möta , ja, i princip sina väninnor.

Aida

Berättelsen om ursprunget till kvinnojouren målas upp i det närmsta idylliskt och ständigt närvarande är den gemensamma erfarenheten av att vara kvinna. Den subjektposition som byggs upp står alltså lika mycket för positionen som klient som den är fundamental i görandet av positionen *jourkvinna* (socialarbetare).

Det sätt på vilket mina intervjupersoner tillsammans med, genom och mot mig bygger upp en berättelse om alla de beståndsdelar som (re)produceras i dessa tre ord (kvinna till kvinna) skapar också en förståelse av *gränserna* för subjektet kvinna. Återkommande är dock klass och etnicitet med och gör positionen *kvinna* bredare⁴⁵, i betydelsen att den upplevelse den hjälpsökande kvinnan bär med sig förstås variera beroende på inte bara individuella faktorer (framförallt Dina menar att de gemensamma omständigheterna överväger);

Det är så olika...jobbar vi med en kvinna som kommer från mellanöstern och har bott i Sverige i sex månader och som aldrig fått gått utanför sin etta där hon bor eller med en svensk medelklassfru som blir sjukskriven och deprimerad efter tio års destruktivt äktenskap i en villa med barn. Och där kan man ju se ganska tydliga maktstrukturer och maktperspektiv...

Aida

Hur dessa maktstrukturer som Aida relaterar till också tillåts forma arbetet anknyter Elvira till, vars ambition med ett mer maktkritiskt arbetssätt jag redan varit inne på. I Bourdieus (1990) förståelse av handlingens motivering, skulle utvidgningen kunna sägas nödvändig för att handlingen i stunden ska kunnas utföras med den oreflekterande praktiska logiken. I den utsträckning som gränserna för rummet gör handlingen möjlig, utgör utvidgningen av målgruppssubjektet en pragmatisk väg att följa densamma.

⁴⁴ Den här processen skulle med fördel också kunna studeras ur ett mer psykoanalytiskt perspektiv, i vilket *görandet* blir en mer personlig berättelse än den jag – från ett mer sociologiskt perspektiv – presenterar. Där hade en analys som tydligare gör anspråk på psykoanalysen och subjektets *egna* begripliggörande praktik hade skräcken för det abjekta – inspirerat av Julia Kristeva – utgjort en spännande dimension, och tydligare kunnat utforska hotet mot det egna begripliggörandet som en utvidgning av subjektpositionen >kvinna< för med sig.

⁴⁵ Ordvalet är givetvis problematiskt men det anspelar också på just att ursprungspositionen är den vita medelklassens kvinna.

Tydligt blir också att det sätt på vilket ramverket omförhandlas inte sker med den praktiska logiken utan med den i efterhand reflekterande. Sättet på vilket kvinnorna från invandrantäta förorter, vars svenska och förståelse av det svenska systemets uppbyggnad är begränsad, bemöts (och hur deras problem förstås) är således avhängigt den process i vilket subjektet förhandlas så att säga *för deras skull*. Genom att använda HBT som intervenerande modell återkom diskussionen kring möjligheten att förhandla kring inte bara subjektets erfarenheter av våld – såsom klass och etnicitet – utan hennes möjlighet att också vara förövare. Våldet i relationer mellan kvinnor presenterades som något kvinnojouren *blivit tvungen att anpassa sig till*⁴⁶ och som det krävs en fördjupad förståelse för att till fullo kunna *hantera*;

Vi tar ju emot kvinnan men den andra parten kan ju komma upp i lägenheten också [...] jag hörde ett exempel att just den kvinna som hade misshandlat en annan kvinna kom upp på kvinnojouren och blev naturligtvis insläppt. Vi har pratat om, ja, tänk om vi råkar ut för att, ja vi får väl försöka göra det bästa utav det, jag vet inte hur man ska lösa det faktiskt men hittills har vi ju inte råkat ut för det. Jag tror att kunskapen ofta saknas hos oss...

Bea

Men även om det var tydligt att det behov av att omformulera såväl praktiken som förståelsen av subjektet krävde något extra, något *mer* av jourkvinnorna⁴⁷, fanns det inte en tvekan om att det var nödvändigt. En av faktorerna handlade om en solidaritet frammanad av just det system som binder socialarbetare och klient samman, och som vidare också utgör den motiverande (rumsligt motiverande) *anledningen* till varför subjektet utvidgas⁴⁸;

Det är ju just därför som jag behöver den här förståelsen att det inte har med biologin att göra utan det handlar om att vi gör kön. För annars så håller det ju inte liksom, tänker jag, vi gör ju kön på alla möjliga sätt...även i samkönade relationer för att vi är så görs kön för att det är så fast i vårt

⁴⁶ Undantaget Bea som menade att förståelsen och strategierna av våld i relationer mellan kvinnor var något som hörde den unga generationen feminister, varför hon menade att jag förmodligen rent generellt skulle få ett större gehör för ”mina tankegångar” (dvs. när jag använde olika aspekter av våld mot/mellan HBT –personer som utmaning mot kvinnojourernas hjälpsubjekt) hos tjejjourerna.

⁴⁷ En intressant jämförelse som dock faller utanför ramen för denna studie hade varit att diskutera hur det kommer sig att aspekter av det kvinnliga subjektet – som potentialen att vara förövare (som dessutom uteslutande diskuterades i relation till samkönade förhållanden) eller utmanad av klass och etnicitet – olika enkelt och på olika sätt integreras. Ett tydligt exempel på det är att klass till skillnad från till exempel hedersproblematik inte alls behövde särskilda utbildningar eller arbetsgrupper.

⁴⁸ Det blir också tydligt att *viljan att utvidga* subjektet kraftigt skiljer sig från person till person, där den person som mest avslappnat tog till sig den eventuellt *nya* problematik som skulle tillkomma ifall praktiken utformades efter förståelsen också av våldet i relationer mellan kvinnor, också var den *enda* som tog som tog upp funktionsnedsättning som differentierande kategori kvinnor emellan; ”Det enda vi inte tar emot det är ju kvinnor med missbruk. Det är det enda. Och inte med hundar, för det kan vi inte på grund av allergier, och här i huset kan vi inte ta emot kvinnor med funktionshinder eftersom det är trappor och trösklar. Men vi har en lägenhet så där kan vi ta emot också.” (Dina)

tänkande. [...] sen kommer det ju andra ingredienser [...] men det är ju liksom mer det runtomkring... våldet i sig är ju samma.

Elvira

Och kanske är det också den bild av systemskapet som underbygger viljan (och den rumsliga möjligheten) att ompröva subjektet kvinna, också är vad som ger ett tvärstopp när jag – med hjälp av samma verktyg för intervention – ifrågasätter just biologiskt kön som skiljemärke;

Män som blir utsatta för våld, alltså jag räknar inte ens dem... de är så få. Det är så få kvinnor som slår män. [min fråga: *men det finns ju till exempel våld i samkönade relationer?*] Ja, det är en helt annan sak.[...] Jag brukar säga nånting i stil med att vi inte har kompetensen – och det har vi verkligen inte. [...] nej det är så jävla revolutionärt så... den tankegången den finns inte ens [skratt] nej, det finns, nej, men det gör det inte alltså. [...]

Bea⁴⁹

Även om reaktionen varierade mellan intervjupersonerna – beroende på ifall jag försökte ersätta subjektet *överlevare* med en man, en transperson eller en lesbisk kvinna – var kvarhållande av separatismen konsekvent. Även Elvira, som mer än någon annan tog avstånd från 70-talets feminism⁵⁰ fortsatte att se kön som den främsta maktordningen;

Problemet som kan uppstå är – och det här är inte en genomtänkt tanke – att män som skulle komma hit då får ett övertag, genom att vara man, mot de våldsutsatta kvinnorna... så att det blir en maktordning där. Nej, jag vet inte... vi lever i ett samhälle som är så beroende av att kategorisera i man och kvinna att om vi lyckas luckra upp det så att det inte är lika viktigt, då tänker jag att då blir det lättare... men idag är jag skeptisk.

Elvira

Det finns alltså gränser för hur långt subjektet kan utvidgas, vilket kan ses anspela på de rumsliga gränser konstruerade av samhällsteorin. Med en utmaning mot Bourdieus (1990) förståelse av den praktiska logiken som konstruerad *av* rummet, sätts således också görandet av rummet (återigen) under lupp. Samhällsteorin föregår konstruerandet av det regelverk inom vilket kvinnorna är verksamma, eftersom praktik och teori omförhandlas *i ett annat rum* än det i vilket förhandlingens resultat – den verksamma förståelsen av subjektet – bemöts och släpps in i kvinnojourens verksamhet. Även om motiveringen sålunda skiljer sig – antingen motiverat genom berättelser om klienternas rädsla för män eller genom en frustration över att

⁴⁹ Hennes reaktion är framförallt grundad på att jag tog upp Eva Tibys diskussion om våldet mot män som uppfattas vara feminina kan förstås vara kvinnofientligt, dvs. underbyggt av samma mekanismer som radikalfeminismen förstår mäns våld mot kvinnor. Det hon reagerar på är således att jag försöker ersätta kvinnan i subjektpositionen *överlevare av mäns våld mot kvinnor* med en man.

⁵⁰ Som kritiserats just eftersom den byggde på en vit medelklassens kvinna som subjekt, se till exempel bell hooks.

männen skulle åka snålskjuts på kvinnors generationslånga arbete⁵¹ – är utestängandet alltid en del av görandet. Genom att vid upprepade tillfällen i olika handlingsaktioner uppvisa vad som inte kan rymmas i subjektet påvisas gränserna så att säga utifrån. Återkommande är alltså att en »man« inte kan vara »kvinna« på samma sätt som det motsatta är möjligt.

6.5 Kvinnor emellan

Det är att vi kvinnor vi duger som vi är, att vi kan göra och åstadkomma någonting tillsammans, och vi kan ha roligt tillsammans. Det är systerskap för mig. **Dina**

Utifrån berättelsen om subjektpositionen *kvinnor* som möjliggör den grundläggande känslan av systerskap som länkar samman socialarbetare och klient, mynnar också en förståelse om *skillnad* upp. I förståelsen av det sociala arbetets treenighet är diskrepansen nödvändig som själva orsaken till att socialarbetaren har möjlighet att hjälpa. Med Bourdieu (1990) blir det vidare också relevant att förstå det som nödvändigt för att agenterna ska kunna relatera till ramverket inom vilket de handlar. Genom utbildning, handledning, jourkvällar och så vidare skapas således en berättelse om *professionalitet* – vilket med bourdieuska termer bygger upp det sociala arbetets fält och i termer av treenighet är med och konstruerar den kontext utan vilken det sociala arbetet inte hade kunnat ske.

Även om Aida beskriver det som vanligt att hon och de kvinnor som hon möter ofta efter en långvarig kontakt blir *som* väninnor som kan stanna till på stan och prata, är det också tydligt att när två kvinnor möts inom ramen för kvinnojourens verksamhet – den ena arbetande den andra hjälpsökande – då sker precis det Payne (2005) menar, då *uppstår* det sociala arbetet. I positionen *socialarbetare* byggs professionaliteten in; det är där den övergripande förståelsen av samhällsstrukturerna redan (via ROKS' utbildningar, om inte annat) inlärd;

När jag har samtal så är det klart att jag ju inte kan sitta och prata om att ”det här händer för att vi har den samhällsstruktur som vi har.” för hon behöver ju prata om sin situation som individ. Men förr eller senare så hamnar man ju där liksom, och kvinnor som kommer hit börjar ju ställa sig frågan att hur kommer det sig att det är så många kvinnor som utsätts för det här och då kan man ju lite försiktigt [skratt] diskutera det här. **Elvira**

Genom att vara den som *arbetar*, som har kunskapen och – framförallt – genom att *inte* vara den som är aktivt hjälpsökande styrs och görs alltså gränsen mellan klient och socialarbetare

⁵¹ Mot vilket såväl Elvira, Dina som Aida säger att om männen de facto *från grunden* skulle bygga upp det kvinnojouren nu nått fram till, skulle de gladeligen bistå med stöd och tips.

upp. Med bourdieuska termer blir gränserna för positionernas möjlighet internaliserade och en del av den logik som underbygger och legitimerar handlingar (som i sin tur utförs just *för att* underbygga positionen).

Vad som gör mötet i denna kontext speciellt stavas ut i just *systerskapet*, produkten av den gemensamma, samhällsteoretiska förståelsegrunden gentemot vilket såväl klient som socialarbetare delar något mer specifikt än det universellt *mänskliga*. Genom att båda definieras som »kvinna«, och därigenom förutsätts dela upplevelsen av patriarkatet, flyter positionerna samman och uppdelningen i det sociala arbetets treenighet förefallet plötsligt mer komplicerat. En tolkning är att detta parallella görande av position *kvinna* med görandet av de dikotoma positionerna *socialarbetare* och *klient* är en dualistisk styrka hos kvinnojoursverksamheten;

De flesta kvinnor är ju jätteduktiga! Och ibland kan vi knappt prata med dem. Vi har ju haft kvinnor här som har varit ifrån Afrika och de kan inte klockan eller läsa och skriva, och det här är ju ett jätteproblem om man har barn som går i skolan. [...] De har en så annorlunda bakgrund men de är ju tämligen lika alla andra ändå, det är ju så i slutändan. Hon brydde sig om sina barn fast det såg helt annorlunda ut än hur vi gör när vi bryr oss om våra [...] Många jourkvinnor tyckte att det var ju konstigt att hon gjorde så och så, och det är det ju! Det är ju konstigt med andra kulturer när man inte känner till dem. Men de flesta bryr sig om sina barn precis som vi gör. **Bea**

Genom Beas berättelse återkommer dels det mönster jag uppehållit mig vid tidigare – gränsen mellan de som delar den samhällsteoretiska omvärldsanalysen, och de som måste upplysas om den. Dessutom presenteras också etnicitet som aspekt, en Andre med främmande kultur som trots denna kultur ändå delar erfarenheten av att vara *kvinna*.

Sålunda dras gränsen tidigare baserat på samhällsteoretiska utgångspunkter än etnicitet – en slutsats som anspelar på förhållandet samhällsteorin har gentemot praktiken, i vilken jag hävdar att det – om än på ett dynamiskt sätt – kan återfinnas i förgrunden till det rumsliga görandet av socialt arbete.

Berättelsen om den gemensamma kvinnliga erfarenheten, styrkan i att *vara* just kvinna och sålunda en del av *systerskapet* (re)produceras kontinuerligt, men kontrasterat mot gemenskapen växer också en vilja till distansering. Även i den berättelse om gemenskap som Beas utläggning ger exempel på ser jag också en berättelse om en Andre. Kvinnofridskränkning är betydligt vanligare i andra, mer invandrartäta kommuner, berättar Bea och Aida understryker det med att säga att det framförallt är kvinnor med utländsk härkomst som uppsöker jousen. Utan att ta ställning till påståenden i sig ser jag dem som

tendenser på ett uppdämt behov av att konstruera en berättelse där den strukturella hålls på avstånd från den egna personen;

Man har med det i skallen, det är ju så att jag blir förbannad på hur det är, alltså, hur samhället fungerar och vad som händer med kvinnorna vi träffar. [...] man blir ledsen eller man, nu ska jag inte säga så, men man känner ibland ett manshat. Men blir man medveten om det också så blir det inte så farligt. Utifrån mig själv kan jag tycka att det ganska lätt blir så att jag kan känna att jag hatar alla killar i hela världen, inklusive min egen sambo, min brorsa och min pappa för jag vet att de är alla samma skrot och korn. De är idioter! Så kan jag känna ibland. Men så kan jag plocka ner det också och tänka, jamen det är inte så i världen...”nu måste du tänka på att du hör bara onda saker om män varenda dag. Nu får du gå hem och träffa din sambo som är en bra man, och så förstår du att alla män inte är svin”. Att man känner så på en generell nivå tror jag hänger ihop med att man har det i bakhuvudet och liksom tänker i strukturer.

Aida

I enlighet med den här delen av berättelsen blir distanseringen snarare en fråga om självförsvaret. Det hårda i insikten om att det gemensamt kvinnliga utgörs av den gemensamma erfarenheten av patriarkalt förtryck ger med sig handlingar som reaktioner, logiskt motiverade – i bourdieusk tolkning – som sätt att klara av att fortfarande leva *som om* skillnaden mellan klient och socialarbetare var större än samhällsteorin ger uttryck för att den behöver vara. Genom att luckra upp treenigheten med en gemensam grundberättelse blir det också nödvändigt att med berättelser om klass och etnicitet också göra frågan till *vad som kunde varit (men inte är)* jag.

7. Sammanfattande slutsats

Genom att väga de intervjuer jag gjort med fyra kvinnor, alla verksamma inom ROKS-anslutna kvinnojourer, gentemot ett teoretiskt ramverk bestående av Bourdieus (1977, 1990, 1995) förståelse av kroppslig och praktisk logik har en berättelse om samhällsteorins samverkan med praktiken vid görandet av det sociala arbetet vuxit fram.

Genom denna berättelse tydliggörs hur (genom den praktiska och kroppsliga logiken) motiverade handlingar, utformade som en reaktion gentemot en uppfattad hotande Andre, tillsammans konstruerar handlingsstrategier som motiveras så till den grad att de blir en del av själva den berättelse som från början var vad som motiverade handlingen. Ett cirkelresonemang kan tyckas, men i bourdieuska termer blir slutsatsen snarare en fråga om det komplexa band som länkar praktik och teori samman. Trots att *handlingen* kan sägas

oreflekerat i stunden den utförs, är det ändå orätt att säga att den skulle vara irrationell, omotiverad eller slumpartad (Bourdieu, 1995)

Den samverkan Bourdieu (1977) identifierar mellan struktur och individ, menar jag ges ytterligare en dimension genom att praxis- och samhällsteori skiljs åt. De handlingar som tillsammans kan uppfattas och motiveras som feministiska strategier är alla grundade på en gemensam berättelse om att *tillsammans* bli *motarbetad*. Det dikotoma förhållandet mellan att känna systerskapets gemenskap och samtidigt ständigt arbeta mot den uppfattning att de strukturella samband som begripliggör såväl verksamheten, det egna (sociala) arbetet som jourkvinnans position (både *kvinnor* och *socialarbetare*) både missförstås och motarbetas. Detta, som sker både utifrån – vilket resulterar i bristande samarbete med och/eller förtroende för socialtjänst, kommun och landsting – men också i de egna leden, spär på en känsla av misslyckande men också ett behov av att protestera.

Ytterligare en slutsats som jag drar från den berättelse jag förmedlat är hur den gemensamma förståelsegrund – genom det görande av ramverket för *möjligt* handlande som struktureras därigenom – kan sägas förekomma och samtidigt göras *med* det samspel mellan praxisteori och praktik som underbygger det sociala arbetet. I den mån det sociala arbetet, såsom jag hävdar, kan förstås vara produkten av det rumsliga mötet mellan en socialarbetare och en klient i en kontext i vilken socialt arbete utförs, föregår samhällsteori konstruerandet av ramverket för såväl positionen *socialarbetare* som *klient* samtidigt som det också är med och dikterar verksamheten vars kontext utgör den tredje och sista axeln. Samhällsteorin ska därmed inte förstås vara prediskursiv, gjord *före* konstruerandet av rummet genom vilket det sociala arbetet formulerar. Tvärtom har jag påvisat att det sker ett samspel även *efter* att gränserna ritats upp, vari praktiken – genom att de händelser och mönster mina intervjupersoner reflekterar över arbetets in i förståelsen av subjektet *kvinnor* – genom vilket såväl socialarbetare och klient görs begriplig⁵².

Vidare har också just görandet av gemenskapens subjektsposition diskuterats, genom vilket jag konstaterat att genom att påbjuda en utmaning mot de annars så solida gränserna mellan klient och socialarbetare (eftersom de båda förenas av den gemensamma erfarenheten av att vara kvinna i ett patriarkalt samhälle) artikuleras den distansering som är nödvändig dels för görandet av det sociala arbetet (de olika komponenter som tillsammans bygger upp fenomenet

⁵² Det är i och med detta som jag har haft särskild nytta av att inte begränsa möjligheten till formulerandet av just gränserna genom att använda mig av Bourdieus *agentskap* utan istället – genom att diskutera *görandet* utan en färdig förståelse av aktörernas handlingsutrymme – kunna låta analysen inkludera görandet av själva ramverket för vad som blir det fält inom vilket reglerna för handling internaliseras och blir en del av den kroppsliga och praktiska logiken.

professionalitet, utan att för den delen centrera sig kring yrkesutbildning) dels i termer av differentiering mellan de som ser problemen strukturellt och de som inte gör det, men också genom faktorer såsom klass och etnicitet. Dessa faktorer är dock också tydliga exempel på hur subjektpositionen kvinna – genom influenser från såväl praktik som teori – kan utvidgas till att rymma mer kött och blod än det Elvira uttryckte som ”den gamla 70-talsfeminismen”. Detta är samma tendens som jag istället saknat i relation till subjektet *man*, gentemot vilket det blir tydligt att det könsdikotoma synsätt som underbygger logiken i mycket av den samhällsteoretiska analys som ligger till grund för arbetet är dogmatiskt till sin form, och viljan att upprätthålla den ordningen gör att den praktiska logiken förblir intakt.

8. Avslutande reflektion

I kölvattnet av en verksamhet präglad av en uttalad samhällsteori flyter decennier av politiska diskussioner. I relation till kvinnojourernas feministiska analys, som för denna uppsats tjänat lika mycket som exempel som utgångspunkt, blir det svårt för mig att blunda för att min studie också – om än i begränsad utsträckning – kan tolkas som ett inlägg i debatten om det feministiska subjektet, dvs. diskussionen om *vem* feminismen (här: kvinnojourerna) är här för att hjälpa. Det är en historisk diskussion, t.o.m. i den begränsade historia som feminismen har att luta sig tillbaka mot, med sitt ursprung i *black feminism*-rörelsen med vilkas hjälp subjektets vithet (och medelklasstillhörighet) ifrågasattes. Med tiden har även sexualitet lagts till den komplexa ekvation som föregår görandet av det teoretiska subjektet, och vad som kunnat skönjas i den empiriska berättelsen – vid vilket jag valt att inte i alltför stor utsträckning uppehålla mig – är att i takt med att *nya* faktorer lagts till förståelsen har de också naturliggjorts. Med samma styrka som Bea backar undan från förståelsen om det hjälpsökande subjektet som *man*, utgör klass och etnisk mångfald självklara delar av samtliga intervjupersoners berättelse. Förändring tar tid.

Skrivandet av den här uppsatsen – med den kritiska diskussion om samspelet mellan samhällsteori och praktik som den gett upphov till – gör att jag såhär i sluttampen står kvar med känslan av att vilja reda ut bland ris och ros. Väl medveten om att mina egna politiska ståndpunkter lyser igenom texten (genom det sätt på vilket jag valt att utmana subjektet) blir den okunskap och den vilja att skjuta framför sig såväl frågan om våld i samkönade relationer, våldsutsatta transpersoner eller våld mot män frustrerande. Med detta sagt är den respekt och beundran jag känner inför det arbete som kvinnojourerna utför idag enorm, och hellre än att se

den här uppsatsen som en kritisk text vill jag att den – i den mån den får ta plats i det rummet – är med och konstruktivt bidrar till diskussionen. Precis som Leila Brännström (2009) skriver i tidningen *Bang* finns det en ovärderlig vikt att se och bedöma praktikens utformning pragmatiskt. Också akademien måste möta praktiken med tålamod;

”I den praktiska världen finns inga ideallösningar, bara strategier som är mer eller mindre lämpliga med tanke på den specifika situationen, på maktförhållandena i stunden och på de möjligheter och begränsningar som finns där och då. De svårigheter som vi upptäcker med en teoretisk analys utgör underlag för våra politiska ställningstaganden. De kan ge oss en tydligare bild av vad som står på spel i olika situationer, men de kan inte tvinga oss att avstå från en politisk handling eller ett politiskt projekt. Det skulle vara olyckligt om insikten om en lösning inte är optimal bakband och passiviserade. (sid. 38)

9. Litteraturförteckning

Tryckta källor

- Alvesson, M. (2003) *Postmodernism och samhällsforskning*. Malmö: Liber ekonomi
- Barret, D., Ayre, P. "Theory and practice: the chicken and the egg", I: *European Journal of Social Work* (2003) [nr 6, vol. 2]. London: Routledge
- Bourdieu, P. (1995) *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
-(1990) *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press
-(1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broady, D. (1991) [2 rev. uppl.] *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Butler, J. (1999) [2 rev. uppl.] *Gender Trouble*. New York: Routledge, Chapman & Hall Inc.
-(1997) *The Psychic Life of Power - Theories in Subjection*, Stanford, California: Stanford University Press
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. (1959) *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
- Hastrup, K. (1995) *A passage to anthropology: between experience and theory* London: Routledge
- Hirdman, Y. (2003) [2 rev. uppl.] *Genus : om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Järvinen, M. "Pierre Bourdieu". I: Andersen, Heine, Kaspersen, Lars Bo (red.) (2003) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S."Kvalitativ metod – en introduktion", I: Larsson, S., Lilja, J. & Mannheimer, K. (red) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Meeuwisse, A. Sunesson, S. Swärd, H. (red.) (2000) *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur
- Payne, M. (2005) [3 rev. uppl.] *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Reinharz, S. (1992) *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press
- Repstad, P. (1999) [3 rev. uppl.] *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*.
Malmö: Gleerups utbildning
- Trevithick, P. (2008) *Socialt arbete: teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Wikgren Orstam, S., Sköld Jansson, C. ”Att förena forskning och praktik ska vara en del av vardagen”. I: *Socionomen* (2009) [nr 3].
- Östergren, P. (2008) *F-ordet: mot en ny feminism*. Stockholm: Alfabet.

Internetbaserade källor

- ”Ny hbt-jour hjälper våldsutsatta lesbiska” I: *Corren* den 26 februari 2007.
<http://www.corren.se/ostergotland/?articleId=4182809> – besökt den 23 maj 2009

Bilaga 1

Intervjumall

Bakgrundsinformation:

- Hur gammal är du?- Vad har du för utbildning?- Hur länge har du arbetat inom kvinnojouren?- Har du haft ett feministiskt engagemang innan du började arbeta för kvinnojouren?

Synen på feminism

- Vad är feminism för dig?
- På vilket sätt är Kvinnojouren en feministisk verksamhet?
- Vad innebär feminism för dig i ditt arbete?
- Hur kommer det sig att du började arbeta här?
- Varför är kvinnojouren separatistisk? Är det ett feministiskt beslut? (/på vilket sätt är det feministiskt)
- Finns det fler aspekter än separatismen som gör att man kan se att verksamheten är feministisk?

Feminism och arbetet

- På vilket sätt kan du koppla de erfarenheter kvinnorna du möter berättar om till könsmaktsordningen
- Finns det något i själva arbetssättet, dvs. sättet som du bemöter kvinnorna och hanterar deras fall som är feministiskt?
- Har det hänt att du mött en hjälpsökande vars berättelse inte gått att förklara i enlighet med din feministiska förståelse? (/hur tror du att en sådan berättelse hade behövt se ut?)

Hur vore det annars?

- Finns det något annat sätt du tror att det skulle gå att förklara de här berättelserna strukturellt (fördelar, nackdelar)
- Tror du att en annan analys hade lett till en annan typ av arbete?
- Hade du fortfarande velat arbeta här om verksamheten inte var på en feministisk grund?
- Vad vore konsekvensen för personal/klienter?
- Utformas det praktiska arbetet annorlunda om man inte har en uttalad feministisk agenda, (om du ser till till exempel socialtjänsten – kan man spåra i deras verksamhet att en sådan agenda saknas?)
- Tycker du att det praktiska arbetet ni på kvinnojouren gör i förlängningen är med och monterar ned patriarkatet? På vilket sätt?

Andra exempel på förståelse av våld

- Vad gör du om det kommer en kvinna som blivit slagen av sin kvinnliga (sic!) partner och söker hjälp hos er? (är hon behörig, varför/varför inte?)
- Kan det våld hon blivit utsatt för förstås enligt samma modell som du förklarar våldet en kvinna blivit utsatt för av en man?
- Varför blir en man som slagits av sin fru nekad hjälp av kvinnojouren?
- Kan en transperson, eller en person med transförflutet, söka hjälp hos er? (/förutsatt att hon definierar sig som kvinna?)
- Eva Tiby, som forskat kring mycket kring hatbrott i Sverige, menar att det våld som drabbar vad som uppfattas som feminina män kan förstås som kvinnofientligt – alltså att det är samma mekanismer bakom. Hur ser du på det?
- Skulle du med en sådan förståelse kunna tänka dig att kvinnojouren också skulle börja ta emot bögar och manliga (sic!) transpersoner, till exempel transvestiter, som utsatts för våld?